

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԶԱՅՆԵՐ

(Ա.ԼՄԱՆԱԽ)

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳՐՈՂՆԵՐԻ
ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱԿԱՆ Զ-ՐԴ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱՌՅԻՎ

„ԱՎԱՆԳԱՐԴԻ“ ԵՎ „ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻ“ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ե Ր Ե Վ Ա Ն — 1949

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
указанного здесь срока

Колич. пред. выдач _____

891.99 = 82

~~86~~

ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1961 թ.

A $\frac{11}{32156}$

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԶԱՅՆԵՐ

(ԱԼՄԱՆԱԽ)

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳՐՈՂՆԵՐԻ
ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱԿԱՆ 2-ՐԴ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱՌԹԻՎ

14433

„ԱՎԱՆԳԱՐԴԻ“ ԵՎ „ԳՐԱԿԱՆ“ ԹԵՐԹԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ — 1949

МОЛОДЫЕ ГОЛОСА

(АЛЬМАНАХ)

Ко второму республиканскому совещанию
молодых писателей Советской Армении

Ереван — 1949 г.

ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ

Ես քո վարած կռիւում զինվոր էի համեստ,
Նոնախակիր զինվոր մի հասարակ.
Քո մի խոսքը կտրուկ վռլգային ինձ գամեց,
Մյուս խոսքդ՝ մինչև Բեռլին տարավ:

Եվ երբ հաղթանակի դրոշը ծածանվեց
Քո մի խոսքով ես տուն վերադարձա,
Եվ առօրյա կյանքի պայքարներում այս մեծ
Ես գրչի մի համեստ զինվոր դարձա:

Վատ է այն զինվորը (ասված է այս վաղուց)
Որ գեներալ դառնալ չի ցանկանում,
Որ դադարի պահին շունի մտքի զեղում,
Որ զնդեր չի մտքով ոտքի հանում:

Արդ զինվոր եմ գրչի: Քո խոսքով եմ դարձյալ
Ես գրիչն իմ շարժում ու քոնն եմ ես համակ,
Եվ թե երազում եմ ես գեներալ դառնալ,
Այն էլ քե՛զ արժանի երգ գրելու համար:

Հ Ե Ր Ո Ս Ը

Նորաշեն ակումբը մարդկանցով լիքն է,
 Դահլիճը ծափերից թնդում է,
 Նա հուզված նստել է ու շփտի ինքն էլ,
 Թէ ինչպես եկավ այս խնդումը:
 Նա հուզված նստել է, խորհում է, հիշում է,
 Գարունը,
 Ամռան տաք օրերը,
 Հիշում է բերքառատ ոսկեվոր աշունը,
 Ու թաքուն նայում է կրծքին իր,
 Ուր պայծառ յուշերից փայլում է աստղիկը,
 Ոսկեգույն աստղիկը հերոսի,
 Ու պատմում բոլորին,
 Բոլորին պատմում է,
 Իր մասին:
 Պատմում է աստղիկն այն—
 Ամառ է, կեսօր է,
 Եվ ինքը՝ հերոսը դաշտումն է,
 Քրտինքը ծորում է ճակատից, և նրան
 Թվում է, թե դեռ իր վաշտումն է,
 Ու նրան թվում է, թե նորից մարտումն է,
 Ուզում է դրավել բարձունքը,
 Բայց նա իր տանն է—կոլխոզի արտումն է
 Եվ ամեն մի արտ բարձունք է:
 Այս տարի նա քանի՜ բարձունք է դրավել,
 Այդ խիզախ, թխադեմ պատանին—
 Մինչև այս դահլիճն ու այս փառքին է հասել,
 Հասել այս ոսկե մեդալին:
 Հերոսը բեմում է: Թնդում են ծափերը,
 Բոլորը կանչում են «ուռա»:
 Բայց հերոս նա դաշտում էր,
 Իսկ այստեղ քաշվում է,
 Վառվում են աչքերը կրակ:
 Այստեղ նա հուզվում է, բայց հարցին
 Թե ինչպե՞ս
 Հասավ այս ոսկե մեդալին,
 Պատասխան է տալիս համարձակ, անվարան
 — Հնգամյա՛կ, Հայրենի՛ք, Ստա՛լին:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀՆԶՅՈՒՆ

Թե տխրությունը սրտիս է հյուսել
Իր պաղ մատներով մի եղերերդ,
Արիացել եմ, երբ քեզ եմ լսել՝
Ռուսակա՛ն հնչյուն, ռուսակա՛ն երգ:

Քեզնով լենինն է հորս հետ խոսել,
Երբ նա ընկած էր վշտաբեկ,
Տանջանքից մայրս է ձեռքը քեզ պարզել,
Ռուսակա՛ն հնչյուն, ռուսակա՛ն երգ:

Դու՛, ազատության բառառն ես հյուսել,
Դու՛ ոգու խոյանք ու տարերք,
Քեզնով ենք խինդի մեր խոսքերն ասել,
Ռուսակա՛ն հնչյուն, ռուսակա՛ն երգ:

Քեզնով գանգրահեր Պուշկինն է խոսել,
Մայակովսկին՝ իր ձայնով մեկ,
Դու քաղցրությամբ ես իմ սիրտը հւսել,
Ռուսակա՛ն հնչյուն, ռուսակա՛ն երգ:

Դու խաղաղության խոսքերն ես ասում,
Ամբողջ աշխարհքն էլ անեղերք՝
Քո հաղթանակի ձայներն է լսում,
Ռուսակա՛ն հնչյուն, ռուսակա՛ն երգ:

ՍՏՈՒԳՄԱՆ ԴՐՔՈՒՅԿ

Վաղուց եմ օրոցքը թողել մանկական
Ու թողել մանկությունն իմ երազուն,
Այս կյանքն իմաստուն է ու խոր աշխարհ,
Եվ ես ուսանում եմ նրա լեզուն:
Լսարանն իմ մեծ է... մի ողջ աշխարհ,
Իմ առջև օրերն են բացվել ահա,
Եվ դրում եմ նրանց թերթերին վառ
Այս մեծ հնդամյակի մասին՝ լեկցիա:

Նորից իմ քրտինքն է առատ հոսում,
Ելնում են շենքերը մեր բազմահարկ.
Հարազատ մուրճիս լեզվով խոսուն
Քննություն եմ հանձնում և ստուգարք,
Որ վաղն ինձ իրավունք տրվի հաստատ՝
Ուսանելու կյանքի կուրսում հաջորդ,
Որ վաղն հրճվանքով, հոգով հպարտ
Կոմունիզմի ձեռքը սեղմեմ կրքոտ:

Իսկ երեկ, երբ ողջ հողագնդում
Դուրսում էր նժույզը պատերազմի,
Զինվորիս հաղթական երթն էր թնդում :
Դեպի Բեռլինները մեր թշնամի,
Ավտոմատիս ձայնով հատու և գոռ

Կրկին ես քննություն էի հանձնում,
Խոսքս հրեղեն էր, խոսքս հզոր
Եվ դիպուկ էր... հարցրեք այդ թշնամուն:

Վաղուց հասկացել եմ կյանքի լեզուն,
Նրա քաղցրությունն եմ ճաշակել խոր,
Իսկ ոռնոցից մահի՝ ես չեմ սարսում,
Եվ այդ ստուգված է մինչև այսօր:
Ու կարող եմ ցույց տալ ես աշխարհին
Ստուգման դրօշակա-սիրտս, ահա,
— Կարդացեք էջերում դրված է հինգ,
Եվ բաց է արդեն էջը վաղվա:

ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

(Հոկտեմբերյան)

ՀԵՐՈՍՆԵՐԻՆ

Հոգիս հալարտ ու հարադատ երգիս պես,
Հոգով ձեզ հետ, միշտ ձեզանից անբաժան
Ուղարկում եմ արևավառ երգս ձեզ
Ու նետում եմ սիրտս սրտանց՝ ձեռ ճամբան:

Դուք, որ այսօր փառքի, պատվի թևերով
Տուն էք դառնում հերոսական մարտերից,
Կովից բերած մեր աշխարհի բախտը ծով,
Ու խնդությունն հաղարավոր սրտերի:

Հավերժ լինի թող այս տոնը հաղթության,
Թող ձեր փառքով բյուր աշխարհներ հրդեհվեն,
Թող ձեր փառքը, որպես ոսկե մի շղթա,
Անցնի, շողա դարերի մեջ լուսեղեն:

Հալարտ եղիր, իմ լեռնական հայրենիք,
Հալարտ էիր ինչպես կովում այս դժնի,
Ազատության բարձունքներից անառիկ
Քո վառ ու բորբ դրոշն է՛լ ցած չի իջնի:

ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ ԱՅԳԻՆ

Երեկ էր տակավին, որ այս վեհ բարձունքում,
Անջրդի և խռպան,
Մուրճի և քլունգի երգերի հորձանքում
Կյանք տվինք մենք նրան...
Շունչ տվինք մենք նրան՝ զոփաշունչ այս այգում,
Որ հույզ է նոր խինդի
Ու փարված մեր ծաղկող ոստանի կուռ մեջքին
Դարձել է մի գոտի.
Երեկ էր տակավին... Բարձունքում այս խնդուն
Վեհանիստ, օղածե,
Չկային թուփ ու ծառ, առուններ կենսատու
Եվ հավքեր սրաթե...
Իսկ այսօր մանկիկս՝ ցնծությունն իմ վաղվա,
Խաղում է այդ այգում,
Ժպտում է նա սիրով ծաղկունքին վառ, ցողված,
Թրթռում ու երգում:
Եվ այգում բարձրացած հուշարձանն այս շքեղ
Հաղթության ու փառքի,
Հսկում է վեհորեն, որ մանկան խինդն անշեղ
Հորդի հար ու ծաղկի:

ՍՄԲԱՏ ՕՀԱՆՅԱՆ

(Ախուրյան)

ԵՐԳ ԳՐՎԱԾ ԴԱՇՏՈՒՄ

Դու աշխատում ես էն սարի լանջին,
Քո օղակի հետ քար ես հավաքում,
Ես՝ երգս ձուլած քո զնգուն կանչին,
Երգում եմ ձայնով վճիռ ու մաքուր:
Քար ես հավաքում, մաքրում դաշտն անծայր
Ու աշխատանքիդ երգն է զողանջում,
Ցուլում է դեմքիդ ժպիտը պայծառ,
Կարծես, ինձ էլ ես դու մրցման կանչում:
Ինձ էլ ես դյուխում խինդով վառ ու թով,
Ինձ էլ ես հուզում քո օղակի հետ,
Դե՛, դորժենք մեկտեղ, որ դառնանք շուտով,
Դու բարձր բերքի, ես՝ երգի վարպետ:

— 〇 —

ՍԵՎԱՆԻ ԼՈՒՅՍԵՐԸ

Սևանի կապույտ ալիքների հետ
Լողացել եմ ես, խաղացել այնքան,
Անուշ խաղերս եմ խառնել խնդավետ,
Իմ մանկությունն եմ ես խառնել նրան:

Հիմա գետերը կապույտ Սևանի
Մեր փողոցներում լույսեր են անմար,
Ու վառվում են ջինջ ամեն մի սյուճի
Ու լույս են տալիս ամենքի համար:

Նայում եմ նրանց ու խորհում լռին՝
Իմ վառ, իմ պայծառ մանկությունն անհոգ,
Որ խառնել եմ ես խալտող ջրերին,
Այս լույսերի մեջ չի վառվում, արդյո՞ք...

(Լեհիմական)

ԼԵՆԻՆԻ ԱՐՁԱՆԻ ԱՌԱՋ

Չգրեցիրն անունը քո
Պատվանդանիդ քարի վրա,
Եվ չեն գրում երբեք ձեռքով,
Լեռան լանջին, թե որն է նա:
Դու մեր փառքի լեռն ես հավերժ,
Գահիդ արևն է ճաճանշում,
Նրանով ես այդքան դու մեծ,
Որ անգիր են քեզ ճանաչում:

— — — —

ԴՈՒ ԻՄ ՍՐՏՈՒՄ

Դու իմ սրտում ու մեր ծառի կեղևին
Քո անունն ես գրել մի օր գնացել,
Սիրտդ հիմա՝ ուրիշինն է երևի,
Բայց անունդ է սրտումս անջինջ մնացել:
Ես կուզեի սիրել հիմա ուրիշի,
Ու քո սերը այնքան վաղ է հնացել,
Բայց իմ սրտում՝ ինչպես ծառի կեղևին,
Քո անունն է տարեց-տարի խորացել:

— — — —

ԱԶՔԵՐԻՍ ՀԵՏ

Աչքեր, դուք հոգուս պատկերը դարձաք,
Հոգուս կրակն է ձեր մեջ առկայծում,
Պահ տվի սրտիս ես սերն իմ պայծառ,
Մինչ դուք եք նրա գաղտնիքը բացում:
Բացեք, Օ, քանզի ես չունեմ ոչինչ,
Երջանկության մեջ պահելու թագուն,
Չեր մեջ հայրենի սերն է լուսաջինջ,
Աչքեր, մնացեք պատկերն իմ հոգու:

— — — —

(ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ)

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻ ՔԻՍ

Իմ մանկությունն է թառամել տխուր
Օտար ափերում պոկված ծաղկի պես,
Սակայն թովիչ էր ու երազաբույր
Վարդը կարոտիս, որ բերել եմ քեզ:

Ոսկի հեքիաթ ես թվացել ինձ միշտ,
Հեռավոր հեքիաթ, սակայն իրական,
Ուր ամեն մի սիրտ ապրում է անվիշտ,
Ուր բոլորն են իրար բարեկամ:

Եվ ես՝ խնդության արցունքն աչքերիս,
Փարվում եմ ահա հայրենի հողին,
Եվ երախտապարտ փառք եմ քեզ տալիս,
Քեզ՝ իմ նոր կյանքի փարոս, Ստալին:

Ե Ր Ե Վ Ա Ն Ի Ն

Նորքի բարձունքից նայում եմ ահա
Գեղեցիկ ու նոր մեր Երևանին,
Եվ իմ աչքերի առաջ են հիմա
Կողք կողքի շարված շենքերը կրկին:

Ու դրանց միջով անցնում է ճամփան,
Զարդարված պես-պես, սիրուն ծառերով,
Մի սիրուն փողոց անունն «Աբովյան».
Ինչքա՛ն եմ անցել ես այդ փողոցով:

Այն կողմը Զանգուն է երգում անհանգիստ,
Փայլում արևի վառ շողերի տակ,
Հեռու ու մոտիկ այգիներ մրգի,
Փռված Մասիսի դեմը ձյունաթափ,

Ես սիրում եմ քե՛զ, անու՛շ Երևան,
Կյանքի, պայքարի աղմուկդ զվարթ,
Պողոտան շքեղ մեր Ստալինյան,
Բոլորը սրտիս մոտ են, հարազատ:

Նորքի բարձունքից նայում եմ ահա,
Գեղեցիկ ու նոր մեր Երևանին,
Տեսնում եմ նաև տնակն այն հիմա,
Որ իմ հայրենի տունն է թանկագին...

ԳՈՒՅՆԵՐԻ ԵՐԳԸ

Մի օր գարնանը հորդ անձրև տեղաց,
Հողացավ թավիշ դաշտն ալեծածան.
Անձրևից հետո արևը շողաց
Ու լեռան լանջին կապեց ծիածան.
Եվ ծիածանի գույները պեռ-պեռ,
Մեղմ հովի ձայնով երգեցին այսպես:

Կանաչ գույնն ասաց.— «Ես եմ պատվավոր
Ամբողջ աշխարհի գույներից բոլոր.
Գարնան ծիլերին գույն եմ պարզեւում,
Անտառն ու այգին ես եմ զարդարում,
Ե՛ս եմ գույն տալիս տերեւին, խոտին,
Թարմ մարդագետնին, արտ ու արոտին»...

Կապույտ գույնն ասաց.— «Քույրեր նազելի,
Ես եմ ամենքի գույնը սիրելի,
Ես եմ գույն տալիս ծովին, երկնքին,
Թե յասամանին, թե մանուշակին,
Կապույտ լազուրն է փռվել ամեն տեղ,
Ե՛ս եմ գույների պսակը շքեղ»:

Դեղին գույնն ասաց.— «Իմ անուշ քույրեր,
Իմ գույնով շատ կան ծաղիկներ, հավքեր,

Աշնանը գույներ ե՛ս եմ շռայլում,
Որ անտառն, այգին ոսկի են թափում.
Ոսկեզոծում եմ ես արևելքը,
Հասուն հասկերը և այգու բերքը:

Կարմիր գույնն ասաց. — «Քույրեր թանկագին,
Ես հաղթանակի դրոշն եմ անդին,
Ե՛ս եմ, որ վարդին դարձնում եմ շքեղ,
Նրա կոկոնը ներկում գունագեղ,
Առանց ինձ չկա կակաչ ու մորի,
Ես եմ սիրելին մարդկանց բոլորի»...

Դեռ երգում էին գույները այսպես
Գովելով իրենց շնորհքը պես-պես,
Արևը լսեց և այսպես ասաց.
— Ինձ եք մոռացել՝ ձեր վեճով տարված,
Ես եմ ձեր մայրը, դուք շողերն եք իմ.
Իրար հետ ապրեք հաշտ ու մտերիմ,
Բոլորդ էլ լավն եք աշխարհի համար,
Չեղնով ես օդում կապում եմ կամար:

ՍՈՆԵՏ ԵՐԵՎԱՆԻՆ

Հազիվ քեզնից հեռացած ու մոռացած մի պահ քեզ,
Արդեն ծխո՞ւմ ես, խորունկ կարոտին դեմ իմ աչքին,
Սերդ դառնում է սրտիս մեջ մի հորձանք հրակեզ,
Ու ձեռներս բացվում են քեզ գրկելու վերստին:

Քեզ փնտրում եմ ընդ երկար աչքերիս դեմ կարոտած
Եվ հասնում եմ քեզ հեռվից մտքերիս լո՞ւյս թևերով.
— Ահա անծայր փողոցներ, որ ձգվում են իմ դիմաց,
Ուր առօրյան է բացվում զվարթաձայն ու գերող:

Հիմա գիշեր է այստեղ ու գիշերում անսահման,
Գիտեմ, լիառել ես պայծառ այնքան լույսե՞ր դու հեռուն,
Որ հուրհուրում են իմ դեմ ու քո կյանքին ինձ կանչում:

Քեզնից հեռու, բայց քեզնով շնչում եմ ես, Երևան...
Ու անցյալիս դեմ կանգնած միտք եմ անում հիմա ես,
Թե ինչպե՞ս եմ ես ապրել ամբողջ մի կյանք առանց քե՛դ:

— 0 —

ԱՐՇԱՆՈՒՅՍ ՄԻՐԱՍ

(Լենինական)

Լ Ե Ն Ի Ն Ա Կ Ա Ն

Բարձրացել է իմ դեմ Լենինականն իմ նոր
Եվ փռվել է շքեղ ահա աչքիս առաջ,
Բյուր շենքեր նորակերտ, վերձիգ ու փառավոր,
Փողոցները ասֆալտ, ծառաշարքով կանաչ:

Եվ տեսնում եմ ահա այս նոր փողոցը մեր—
Լենինի պողոտան, այնպես լայն ու ազատ,
Շուրջը ծառեր կանաչ, ձգված փողոցն ի վեր,
Ինձ այնպես մտերիմ, այնպես ինձ հարազատ:

Շենքերն են բարձրացել դեղատեսիլ շարքով,
Ճակատներին փարթամ ողկույղների քանդակած,
Որոնք շունչ են առել մարդու հարտար ձեռքով,
Եվ կամարներ շքեղ՝ արևի փայլ հագած:

Մաղկի՛ր, այդպես փարթամ, ժպտա արևավոր,
Հայրենի իմ քաղաք, Լենինական իմ նոր:

ԳՐԻԳՈՐ ՖԵՐԵՇԵԹՅԱՆ

ԶԻՆՎՈՐԻ ՄԱՀԸ

Կոխվ էր թեժ, գիշեր, դեմքդ օտար դաշտն էր,
Գլխիդ՝ աշնանային երկինքն ամպակուտակ,
Գրոհում էր առաջ հաղթական մեր վաշտը,
Նրբ դու ընկար՝ կրծքիդ կույր մի դնդակ:

Ընկար, իմ հարազատ, դու շարքային զինվոր,
Ու թվաց թե ոչ ոք չզգաց կորուստդ մեծ.
Միայն լուսինը լուռ նայեց վերքին քո խոր
Ու թաշկինակն ամպի իր աչքերին սեղմեց:

Նվ չսեց ոչ ոք հառաչանքդ խորին,
Որ խլացավ արևի սուղոցից շար,
Բայց Կրեմլում նստած անքուն Զորավարի
Սև մազերից մեկին եղյամ իջավ:

Գ. Ս. Զ. Ե. Լ.

Իմ հայրենի աշխարհի երկնի բացը երգեմ ես,
Թե՞ դարունքվա ամպերի անուշ լացը երգեմ ես:

Այգիները մրգառատ, անտառները զովասուն,
Թե՞ լեռների կախարդիչ շուսաբացը երգեմ ես:

Հարհանդ-մարմանդ հովի հետ թռչեմ՝ դաշտերը անապի,
Մեր ոսկեծուխ արտերի բույրն ու հացը երգեմ ես:

Շրջեմ հեռու, զմրուխտե եղերքները հայրենի,
Համայնական ծով բերքի Արագածը երգեմ ես:

Լինեմ, ամեն, ամեն տեղ, մտնեմ ամեն սիրտ ու տուն,
Հնձվորների երջանիկ նիստն ու կացը երգեմ ես:

Ծիծաղում ես Հայաստան, դարուններով թովչական,
Գալիքներիդ վարդավառ այգաբացը երգեմ ես:

ԽՈՍԻ ԱՐՈՎՅԱՆԻՆ

Դու շունեցար տնդամ շիրիմ մի հասարակ,
Որի վրա լացեր աչքն իմ ժողովրդի.
Ո՛ւր ես ննջում, ո՛ր ծառի մոտ, ո՛ր քարի տակ,
Ո՛վ է լսել վերջին մրմունջը քո սրտի:

Դուցե Զանգուն է ընդունել մարմինը քո,
Մոր պես սեղմել վշտոտ կրծքին իր ալեղարդ,
Եվ նրա ջինջ կոհակների կապույտ երգով
Քո մեծ սրտի ատրուշանն է մարել հանդարտ:

Դուցե ննջում ես դու հենց նույն այս քարի տակ.
Որի վրա նստած երգս եմ դրում հիմա,

Հայացքիս դեմ Մասիսների ձյունը ճերմակ,
Սրտումս՝ մեր երջանկության երգը անմահ:

Այդ չգիտեմ... Սակայն դիտեմ մի բան հաստատ,
Որ դու ընկար հանուն իմ հայ ժողովրդի,
Գեղջուկ սրտին հասկառնալի խոսքի համար,
Որ հորդել է ու դեռ դարեր պիտի հորդի:

Դու քո սիրտը ձեռքիդ վառած որպես կանթեղ,
Լույս սփռեցիր պիշերի մեջ մեր դպրության,
Խիզախ հայացքդ դարձրիր դեպի այնտեղ,
Ուրկից մի օր շողաց պայծառ մեր ապագան:

Մեր աշխարհում այսօր խի՞նդ է դարնանային,
Կյանքի չքնաղ առավոտ է մեր աշխարհում,
Եվ կյանքի բոցով այրած վերքերն իր հին՝
Այսօր մեր ողջ ժողովուրդն է քեզ մեծարում:

ՃԱԿԱՏԱՅԻՆ ՀՈՒՇ

Հաճախ էինք խորհում խրամատում նստած.
(Զինվորի գործն ի՞նչ է դադարների ժամին)
Ընկերն իմ մարտական մի օր դիրքում ասաց.
«Մայր է եղել թոթով ճիշն իմ առաջին»:

«Իսկ ի՞նչ պիտի լինի կյանքիս բառը վերջին
ես չգիտեմ և դեռ չի գուշակի ոչ ոք»...
Կավեց որոտ նորից, արկեր շառաչեցին
Ու նետվեցինք առաջ, նորից գրո՛հ, գրո՛հ:

Ծուխ էր ուղմադաշտը, շարժվում էինք առաջ,
Ով իմանար, ինչպես, ի՞նչ է կռվում կյանքը,
Հրացանն ամուր ձեռքներիս մեջ սեղմած,
Կռվում էինք հանուն մարդն ու աշխատանքը:

Ու շատերը ընկան այդ գրոհի պահին,
Ընկավ և ընկերն իմ պիրկ ձեռքերիս վրա.
«Մնաք բարով բո...լոր և դու իմ հայ...րե...նիք»,
Վերջին բռն էլ ասաց ու գրկիս մեջ մեռավ:

Հ Ր Ա Վ Ե Շ Տ

Մնաս բարով, մանկություն, մնաս բարով, իմ դպրոց,
Այսօր վերջին քննություն, վերջին հույզերն իմ անուշ
Տալիս եմ քեզ, նվիրում, մնաս բարով իմ հնոց,
Ես գնում եմ հեռունեք, բայց մնացեք միշտ քնքույշ:

Մնաս բարով նստարան — իմ տասնամյա բարեկամ,

Մնաս բարով դասարան — օրոքոց իմ խնդության,

Կյանք եմ մեկնում այսօր ես ու քեզ կրկին ես չեմ դա,

Ես գնում եմ հեռունեք, մնաս բարով, դասարան:

Մնաք բարով իմ խոհուն ուսուցիչներ ժպտերես,

Տվիք անգետ մանուկին հասուն խելք ու գիտություն,

Բաժանվում եմ ձեզանից, կյանք եմ մտնում այսօր ես,

Ես գնում եմ հեռունեք, դուք մնացեք միշտ խնդուն:

Իմ ընկերներ ժրաջան, բաժանվում եմ ձեզանից,

Կյանք եմ մտնում այսօր ես, ողբես մարտիկ մի հասուն,

Հեռանում եմ ձեզանից, բայց դուք երբեք իմ սրտից

Չեք հեռանա, իմ անգի'ն, իմ խնդագին մանկություն:

Հեռանալով ձեզանից խոսք եմ տալիս այսօր ես

Միշտ պարծենալ ձեզանով, վառ օրինակ կվերցնեմ,

Իսկ թե հանկարծ թշնամին ոտքի կեղնի երկրիս դեմ,

Այնժամ դրիշտ երգի հրացանով կփոխեմ:

Սովորեցի դպրոցում — լինել կյանքում պիտանի,

Լինել երկրիս արժանի քաղաքացին ժպտերես,

Միբել կյանքում վեհն ու մեծ և ապագան ցանկալի,

Մնաք բարով, ընկերներ, կյանք եմ մտնում այսօր ես:

Ա. Բ Ո Վ Յ Ա Ն

(«Յեմական երգեր» շարքից)

Նալամատուցի ամբոխի նման
Ծփում է ծովը հանդիսականի,
Եվ նալահանդիսառ հասած նավի պես
Բեմն իր վարագույր-արագաստներն է հավաքում խաղաղ:
Հանդիսականի ծափերն են հանկարծ շուրջս թևածում,
Ծովային չքնաղ հավքերի նման,
Երբ ալեկոծված բեմ եմ բարձրանում,

Որպես Արուսյան...

Վարագույրներն են բացվում համրորեն վերջին արարի,
Եվ ես մոռացած բեմ, հանդիսական,
Շնչում եմ միայն էությամբ դերի.
...Գիշեր է, խավար... Սենյակում նստած՝ մտորում եմ լուռ
Դեռ վաղո՞ւց, վաղո՞ւց, երբ հայացքը իմ
Ընկնում էր ազատ բարձունքներն ի վեր,
Տենչում էր հոգիս հավքի պես թևել,
Անմոռաց մի օր ելա ես Մասսի դադաթը անհաս,
Բայց բարձունքների սիրահար հոգիս,
Ուղեցին բանտել խցերում վանքի,
Հոգիս, որ տենչաց աղատությունն իմ հայրենիքի:
Ես աղատաբաղձ բախտը կապելով նրա բախտի հետ,
Փառաբանեցի ոռոսաց զորքերի մոլաքը Երևան,
Խորտակվեց պարսից լուծը շարաղետ,

Մակայն մոլեռանդ ոգիք խավարի,
 Ծածկում էին միշտ լույսը արևի:
 Իմ հայրենիքը լուսավորելու երազն աչքերիս՝
 Ես ուսանեցի անդուլ, մոռացած քաղց ու դառնություն,
 Հայրենի կարոտն ու իր ապագան
 Ինձ տանջում էին, թե քուն, թե արթուն.
 Եվ ինչո՞ւ պիտի ուսե՛լու համար,
 Զվեինք դեպի հեռավոր ափեր,
 Ինչո՞ւ երկիրն իմ շունհնար հնար,
 Իր որդիներին իր դրկում կրթել:
 Միշտ հեռու հեռվից աչքերիս առաջ
 Գալիս էր, կանգնում լյառը Արարատ,
 Որ ամպի սև շալն ուսերին առած
 Թախծում էր լհատ...
 Զէ՞ որ ես այնտեղ, նրա գագաթին,
 Ուխտ էի արել, սրբազան երգում,
 Ծառայել անշույս իմ Ժողովրդին,
 Որ տգիտության մեջ էր խաբխափում.
 Մակայն մոլեռանդ ոգիք խավարի
 Ծածկում էին միշտ լույսը արևի...
 «Նախաշավիղս» կղերը այրեց գավիթում վանքի...
 Իսկ «Վերքս» հապա՞. «Վերք Հայաստանին»,
 Որին տվել եմ արյունը սրտիս
 Ու լույսն աչքերիս,
 Վերքս շգտավ իր սպեղանին...
 Գիշեր է, խավար... Սենյակում՝ նստած մտորում եմ լուռ...
 Այս լուսթյունը ծանր է, ինչպես մահ,
 Մտորումներս՝ դառնաղի աղբյուր...
 Խավարի հայացքն իմ լուսամուտի ապակիներից ընկել է սենյակ
 Ուզում է խլել գրիչն իմ ձեռքից
 Եվ երազներս անել ոտնատակ:
 Բռնցքվում է իմ դայրույթը ահա,
 Ես կփշրեի այս ապակու պես, խավարն ահավոր, թե լինեիր հնար,
 Բայց չեմ խոնարհվի ես նրա առաջ,

Կկանգնեմ հողուս խոյանքներով լույս,

Չկա ինձ համար այլևս նահանջ...

.

Վարագույրները իջնում են, նման սև դրոշներին.

Անլուր կորստից հանդիսականն է այնտեղ քարացած,

Եվ ես երկու շիթ արցունք աչքերիս

Իջնում եմ բեմից Աբովյան փողոց...

Փողոցն Աբովյան...

Եվ նա' էլ, նա' էլ հաճախ անցել է այս նույն փողոցով,

Բայց տեսել միայն վշտից խարխլած, անլույս խրճիթներ,

Եվ սրտի մեծ ծով՝

դառնորեն թախծել...

Աբովյան փողոց... Գիշեր է խաղաղ...

Լույսերի հեղեղ...

Եվ սաղարթների անուշիկ շրշյուն,

Մարդիկ ննջել են հանգիստ, փառահեղ,

Բարձր շենքերի բաղմահարկերում...

Ու թվում է, թե ի'մն է դարունն ու փողոցն այս շքեղ,

Հարազատներս են վաստակած ննջել շենքերում վսեմ,

Եվ նույնիսկ կապույտ երկինքն աստղազարդ

Ինքս եմ հյուսել...

Ի՞նչ երջանկություն... Ահա' նա... ահա, կարծես, չի կորել...

Ու բեմից իջած, նա էլ ինձ նման այստեղ է եկել:

Եվ ես կարոտով փարվում եմ նրան,

Բայց նա կանգնած է որպես հուշարձան...

Ուր հավերժական երկինքն աստղազարդ,

Գլխին կապել է փառքի վառ պսակ:

Ի՞նչ երջանկություն... հանկարծ մեր շուրջը, այնպես բաղձալի

Որպես խինդ ու սեր,

Որպես լույս բախտի բարեբեր անձրև,

Մաղում է խաղաղ հաղթերդ վսեմ իմ վերածնված հայոց աշխարհի:

Եւ սիրտս լցւած խնդութեամբ անհուն
Նրան եմ դիմում.

— Արի, մենք իջնենք մի քիչ էլ ներքե,
Պայծառութեան մեջ հրապարակի,
Ուր խոյացել է լույս երկիրն ի վեր
Իր բիբերի մեջ հուրը գալիքի,
Նա', որ բաց արեց աչքերն աշխարհի,
Եւ սրտում վառեց հուրն ազատութեան, հուրը արևի,
Նա', որ մեր հայոց վերքերը բուժեց,
Նա', որ կորստից քեզ կյանքի կոչեց,
Նա', որ մեզ տվեց երազանք, թևեր...
Եւ մենք ելնում ենք հիմա աշխուժով
Կոմունիզմի լույս սանդուխտներն ի վեր:

Հ Ա Յ Ի Ե Ն Ի Ք Ի Ս

Ես պատանի եմ ցնծուն, կոմերիտ եմ խանդավառ
Ու իմ սրտում բոլորի երջանկություն է անմար,
Ապրում եմ ես այս շքնաղ Ստալինյան մեր դարում
Եվ իմ հոգու հույզերից իմ վառ երգերն եմ դրում:

Քեզ եմ երգում, ի՛մ անդին, ի՛մ աննման հայրենիք,
Դու լույս կյանքի օրորան, հավետ կանգուն, անառիկ,
Որ շողշողում ես այսօր որպես պայծառ մի արև,
Որ պիտ շողաս միշտ պայծառ, անվերջ դարեր ու դարեր:

Երբ անցնում եմ ես այսօր քո ամերով լուսավառ,
Ուր միշտ վարդերն են ժպտում ու խնդությունն է անմար,
Ուր երգերն են դրնդում հավերժական բերկրանքի,
Ուր զավակներդ են երգում լցված խինդով մեր կյանքի,

Եվ ուր ամենքը մեկտեղ կամունիզմ են կառուցում,
Որ մեր կյանքը ավելի դառնա ուրախ ու ցնծուն,
Ն, լցվում է անսահման հիացմունքով իմ հոգին
Դեպ օրերդ երջանիկ, դեպի կյանքը կաթողին:

Խորհում եմ, թե էլ չկա այս աշխարհում քեզ նման,
Կոկ այդ դո՛ւ ես բարձր ու մեծ, դո՛ւ ես աղաս, անսահման,
Եվ քո գրկում է միայն պահված կյանքը միշտ անմար,
Որին տենչում են այսօր մարդն ու աշխարհը արար:

Ի՛մ հայրենիք, դու իմ մայր, կյանքի միակ օրորան,
Քեզ եմ ահա ես երգում իմ երգերով հուրհրան,
Եվ կուզեի ես երգել քո ամեն թուփ, ամեն քար,
Եվ ժամանակը անմեռ երգս տաներ դարեդար:

ԵՐԿՈՒ ԿՅԱՆՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Հայրս ծնվեց անլույս, անհույս, դառնաժպիտ այն աշխարհում,
Որպես ծաղիկ ճամբաների, սմբակների խղճուկ կոխան,
Ու կարիքից հացի կարոտ աչքն էր նրանց դռան պահում:
Գիշերներին, մութ խրճիթում մահ էր երգում խենթ սատանան:

Տանում, բերում էր հոգնատանջ վանից-Թավրիզ, Թավրիզից-Վան,
Աղաների արծաթաշուք բեռները ճոխ զոր ու գիշեր,
Դրսում գլխին ավազակի սուրն էր փալլում եղեռնական,
Տանը աղան էր մտրակում, եթե բեռը ուշ հասցներ:

2.

Ես ծնվեցի լույսի, հույսի արևորդի այս աշխարհում,
Արյունաշուք մրրիկ տեսած ընտանիքում մի քրդական
Ու ասում եմ գլխիս վերև մեծ Իլիշի լամպն էր ժպտում,
Ու լուսի՜նն էր ապուշ կտրել նրա լույսից արեգական:

Ես կյանք մտա հոգիս ազատ՝ վրան համբույրը արևի,
Կանչում էր ինձ մորս նման կյանքը անգին հմայքներով,
Կյանքի արևն ամեն անգամ ծանոթի պես կբարևի,
Երբ ես նրան սիրտս բացեմ մշտածիծաղ իմ երգերով:

3.

Հայրս այսօր «ախ է քաշում» ջահելությունս անցավ իզուր»
Բեռների տակ, ճամփաներին՝ վանից-Թավրիզ, Թավրիզից-Վան,
Դու չես կանչի ջահել տղաս՝ մրսում եմ ես, կամ թե հաց տուր,
Ինչպես որ ես՝ օտար երկրում ջահել վախտս գերի մահվան:

Ինչպես ցրտում մարդն է տենչում արեգակին սիրագորով,
Արար աշխարհն է քեզ ձգտում, նոր արևիդ հավերժական,
Ես ուրախ եմ, որ ծնվել եմ ու ապրում եմ քո վեհ օրով,
Իմ լույս արև, իմ սիրտ ու կյանք, իմ հայրենիք սովետական:

Տ Ե Ք Ս Տ Ի Լ ՈՒ Մ

Իլիկներն են դառնում արագ, կյանքս՝ դարուն, սիրտս երգ է,
Շուրջս դեմքեր, ձեռքեր անահ, աղմուկն անուշ մի համերգ է,
Զայնը թափով զրնգում է կամարի տակ տեքստիլի,
Նրանք գործում ու երգում են երգը հազար իլիկների:

Իլիկները ձեռքերի պես, թելն իրարից արագ խլում,
Փաթաթվում են ու միշտ կարծես պահմտոցի են ժիր խաղում,
Այդ կտավն է ահա քաշվում, նա մաքուր է ձյունի նման,
Մի նկար են փորձում քաշել այդ կտավի հենքի վրա:

Եվ կտավն է հոսում ահա, փռվում ձյունե դաշտերի պես,
Այդ իմ սիրած, ջինջ աղջկա ջանքն է կտավ դառնում այդպես,
Եվ իմ ջահել սիրտն է հուզում բոցը նրա լույս աչքերի,
Նա մտքերն է հյուսել ուզում, ամեն տողին այդ թելերի:

Ինչպես ընդմիշտ այս ժամին էլ, աղջիկն ահա բաճկոնով գորշ,
Իլիկներն է դրել շարժի՝ տալով ընթացք պարզ ու որոշ,
Իսկ նրա պես քանի, քանի մեքենայից աշխույժ ու ժիր,
Տեմպ են տալիս սրաններին, հնգամյակի անմահ ուժին:

Վաղը կտավն այդ լուսավոր մտնի պիտի քաղաք ու գյուղ,
Որպես բանվոր այն աղջկա հյուսած նվերը սրտաբուլա,
Ուր էլ հասնի կտավը ջինջ, հեռուններն էլ թե որ դնա,
Այն լուսեղեն հակի միջից այն աղջկա սերն իմանա:

Ու կտավն է քաշվում ահա, և ձյունե է տեսքը նրա,
Տեքստիլի տեսքն է նախշուն, կտավի այդ հենքի վրա,
Երբ բաժանվի գործարանից կտավը քաղաք ու գյուղ մտնի,
Ամեն բանվոր նրա վրա, հնգամյակի փառքը դանի:

Պ Ո Ի Շ Կ Ի Ն Ի Ն

Կանգնած ես դու անպարտելի ճշմարտության պատվանդանին,
 Որպես փառքի մի հուշարձան դարերի մեջ հավերժացած,
 Եվ հյուսած ձայնը քո ըմբոստ հավերժության վսեմ ձայնին,
 Անձեռնակերտ քո բարձունքից լույս հայացքով նայում ես ցած:
 Երկնել է քեզ ուսական մեծ ժողովրդի ոգին արի,
 Տվել է քեզ նա սիրտն իր մեծ ու տենչերը նվիրական,
 Եվ առաջին երգն է հնչել ամենազոր քո քնարի.
 — Ազատություն, ճշմարտություն և արշալույս երջանկության:
 Հոսել ես դու ժողովրդի անհոն ու մեծ սրտի խորքից,
 Ինչպես Վոլգան քո հայրենի, ինչպես Դնեպրը քո վարար,
 Եվ սարսել է արքունի դահն ազատաբաղձ քո երգերից,
 Քո լուսավոր երազներից ու խոհերից քո խանդավառ:
 Բնկերացել ես դու սիրով արդարամիտ Չաադաին,
 Դու միացել ես դեկաբրիստ խիզախների պայծառ ուղուն,
 Չոնել ես երգը քո հպարտ կյանքին, լույսին ու արևին,
 Եվ քո դաժան, դժնի դարում ներբողել ես ազատություն:
 Քո դեմ ելան ցար ու պալատ — ուժերը սև ու դավադիր,
 Եվ դու ընկար, բայց շմեռար, անմահ մնաց երգդ գերող,
 Եվ քո համբավը տարածվեց Ռուսաստանում անծայրածիր,
 Սիրեցին քեզ ֆինն ու տունգուզ և կալմիկը՝ ստեպ սիրող:
 Արդ կանգնած ես անպարտելի ճշմարտության պատվանդանին,
 Որպես փառքի մի հուշարձան՝ դարերի մեջ հավերժացած,
 Եվ հյուսած ձայնը քո ըմբոստ անմահության վսեմ ձայնին,
 Անձեռնակերտ քո բարձունքից լույս հայացքով նայում ես ցած:

ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

(Հոկտեմբերյան)

Մեր դաշտերում անձիր,
Բերքի ծովում այս մեր
Դառել ես խինդ ու սեր,
Հոկտեմբերյան արև:

Մենք առույգ ենք հիմա,
Կյանքը մերն է լուսե,
Կյանքի շող ես հյուսել,
Մեր սրտերի վրա:

Ես մի կանաչ տերև՝
Քո արևի ներքո,
Աճել, շունչ եմ առել,
Հոկտեմբերյան արև:

ՄԻԶՈՒՐԻՆՅԱՆ ԱՅԳԻ

Ես հիշում եմ, թիթեռի պես,
Մանուկ էի մի թռվռուն,
Խաղում էի միշտ ժպտերես,
Այս կարկաշուն, զուլալ առվում:
Հիշում եմ և վայրն այն խոպան,
Որտեղ երբեք ծառ չէր աճում,
Հիմա այնտեղ միշտուրինյան
Սիրուն աչգին է կանաչում:
Ինչքա՞ն պիտներ, հոգեմեքերիկ
Երգ են ասում այդ պերճ աչգում,
Ուրախ խաղում, քաղում ծաղիկ
Եվ գեղեցիկ փնջեր կապում:
Իսկ ընկերը իմ մանկության՝
Սառնորակ ու փոքրիկ առուն
Կարկաշում է զվարթաձայն
Ու թավիշ է չորս դին սփռում:
Փա՛ռք մեր մարդուն սովետական,
Նրա ջանքին ստեղծարար,
Որ դարձնում է վայրը խոպան
Միշտուրինյան աչգի բալար:

Հ. ԳԱՌՐԻՆԵԼՅԱՆ

ԱՅՍ ՄԱՆՈՒԿԸ

Այս մանուկը հրաշալի
Կախարդում է իմ հոգին.
Այս մանուկը կարծես լինի
Մանկությունս խնդադին:

Նա ցնծում է հանց վարդենի,
Փայլում, որպես ոսկի շող, է
Մանուշակ է լազուրաշվի՝
Թերթին թառած արծաթ ցող:

Նա վտակի ջինջ կարկաչն է,
Նրա խաղը կենդանի
Ծիծեռնակի անուշ կանչ է,
Գեղգեղանքը՝ արտուտի:

Ահա ելքով քաղել է նա
Պես-պես, գույն-գույն ծաղիկներ,
Տե՛ս, նստել է ուսի վրա
Ոսկեթևիկ մի թիթեռ:

Գոգն ու ծոցը ծաղկունքով լի,
Թիթեռն ուսին կերթա տուն,
Կարծես լինի մի կենդանի,
Փոքրամարմին բնություն:

ԶՈՀՎԱԾ ԸՆԿԵՐՈՋՍ

Դու քո մահով կյանք բերեցիր
Ու դարուններ անապական,
Քո սխրանքով ծաղկում են արդ
Հովիտները Սովետական:

Հազար մարդիկ ու հազար կյանք
Ժպտում են արդ աչքերով քո,
Խաղաղության շողն է փայլում
Հավերժ անմահ փառքիդ ներքո:

Մեր կառուցման այս պայքարում
Դու մեզ հետ ես քայլում նորից,
Եվ քո կոչն եմ նորից լսում
Ուղիղ և անկողմնապետից:

Այնքան նոր կյանք, այնքան դաշտեր
Այնքան վարդեր կյանք են առել,
Ու խոսում են քո փոխարեն,
Ասում — դու կա՛ս, դու չե՛ս մեռել:

Դու քո մահով կյանք բերեցիր
Ու դարուններ անապական,
Դու մեզ հետ ես շնչում նորից,
Մեր աշխարհում Սովետական:

Ծ Ա Ռ Ա Տ Ո Ւ Ն Կ

(Հատված «Սահունասար» պոեմից)

Սարի լանջին, հերկերից վեր,
Մինչև ժայռերն ամպածրար,
Փոս են փորում, տնկում ծառեր
Կոմերիտները խանդավառ:
Իսկ Հասմիկը ողորված՝
Մոտենում է ամեն մեկին,
Ստուգում է ծառը տնկած,
Յուզյց տալիս տեղը նոր տունկի:
Եվ ամեն ժամ նրա առաջ
Բացվում է նոր մի ծառուղի,
Դիտում է նա համատարած
Նոր անտառի շարքերն ուղիղ:
Նայում է նա մերթ արտերին,
Որ կորչում են այնտեղ, ցածում,
Մերթ դպրոցի խմբակներէ
Աշխատանքին է աչք ածում,
Որ տունկեր են բերում վարից,
Այգիներից և անտառից:
Ու փարվում է տունկը տնկին
Ստվերներով պարանաձև,
Հպարտ կանգնում լեռան կրժքին
Ոստ-ձեռքերը պարզում վերև,
Եվ ծառերի շարքի միջով
Սարալանջն է նայում անդին,

Հազար ու մի խոհով, տենչով
Գլուխ տալիս հեռու հանդին:
Հեռու անտառն է հշմարվում,
Որ բանակ է թվում նրան,
Որ ելնում է և արշավում
Տարերքի մութ ուժի վրա,
Ու գալիս են հաշարունակ
Թփուտները, ծառերը մեծ
Եվ իր ամուր պատնեշի տակ
Ջրաներն են զարկում իրենց:

— 〇 —

Գալիս էի ես քո աշգին
Քեզնից թաղուն, ծեր աշգեպան,
Սիրում էի ես քո աշգին
Ու գեղեցիկ քո աղջկան:

Երբ որ կռիվ ես գնացի
Պահած սերը իմ թուլչական,
Հեռվից աշգիդ երազեցի
Եվ գեղեցիկ քո աղջկան:

Թշնամու դեմ չար ու անդուծ
Մարտ մղեցի հերոսական,
Որ շտիրեր կանաչ աշգուդ
Ու գեղեցիկ քո աղջկան:

Հաղթանակով տուն եմ եկել,
Տալիս ես ինձ դու հայրական
Համբույր, ժպիտ, դինի, մրգեր
Ու իմ երազ քո աղջկան:

Ս Ե Ր Մ Ն Ա Ց Ա Ն

(Հորս՝ սերմնացան Առաքելին)

Երկունքի խինդով երկինքն է լացել,
Եվ, որպէս ժպիտ կապել ծիածան,
Դաշտերը թավշե վերմակ են բացել,
Բազուկդ դալա՛ր մնա, սերմնացան:

Անուշ հմայքով Հոգիս են դլուծում
Կանաչ արտերը երգով թովշական,
Անծիր դաշտերդ բերքով են շնչում,
Բազուկդ դալա՛ր մնա, սերմնացան:

Արտերիդ առաջ իմ սիրտն է բացվել,
Հոգիս լցվել է բերկրանքով անծայր,
Իմ սրտում երգի, սերմեր ես ցանել,
Բազուկդ դալա՛ր մնա, սերմնացան:

ԽԱՉԻԿ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

(Կիրովական)

ԽՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

Ժողովրդի լուսապայծառ

Երջանկության տունն է այսօր,

Այս հանդեսը, այս խինդն տնծայր,

Հայրենիք իմ, քո'նն է այսօր:

Քո'նն է մեր բոլր սիրտը հպարտ,

Քո'նն է ուժը մեր ծեռքերի,

Քո սիրով է հնչում զվարթ

Անուշ ձայնը մեր երգերի:

Խոր հրձիւանքի, գարուն կյանքի,

Հաղթանակի տունն է այսօր,

Քեզ ընծայած նվերն անդին

Իմ սրտաբուխ ձոնն է այսօր:

(Գորիս)

ՆՎԵՐ ՀՆԳԱՄՅԱԿԻՆ

— Ինչ տամ ես նվեր
Այս հնգամյակին,
Որ օգնած լինեմ
Մեր հայրենիքին:

Այսպես էր ասում
Սուրիկը փոքրիկ,
Տանը, դպրոցում,
Ընկերոջ մոտիկ:

Այդ երբ իմացավ,
Ջոկատավարը,
Նրան մոտեցավ,
Գտած հնարը:

— Գիտե՞ս դու, Սուրիկ,
Լավ ես սովորում,
Ասես մի մարտիկ՝
Լինես մեր ջոկում:

Ամբողջ մի տարի
Դպրոց ես դալիս,
Եկավ «հինգերի»
Հաշվելու ամիս:

Երբ փոխադրվես
Հաջորդ դասարան,
Քո ծնողներն էլ
Շատ կուրախանան:

Դու կարժանանաս
Դպրոցի պատվին,
Այդ նվեր կտաս
Մեր հնգամյակին:

ՄԵԱՑԱԿԱՆ ԹԱՐՅԱՆ

Կուգեմ երգիս ամեն տողը
Քո տուֆաշեն շարը լինի,
Ու սրտաբուխ իմ ներբողը
Քո տուֆաշեն շարը լինի,
Ամեն բառս լիաճնչուն,
Շունդալից օրերի հետ,
Աշխարհաշեն քո կառուցման
Գովքը երգող լարը լինի:

— ○ —

Ս Պ Ա Ս Ո Ւ Մ

Գարո՛ւն , ես քո գալուն էի միշտ սպասում,
Սպասում էի ես ծիծառի ձայնին,
Որ արտա ծլի, դառնա ամռանն հասուն,
Ու զրնգա երգը իմ կոմքայնի:

Եվ դո՛ւ, գարո՛ւն, եկար ծաղիկներով,
Եկար ջրերով հորդ, խենթ ու վարար,
Եվ արտն իմ ծլեց ու կանաչեց, սիրով
Համբուրում են հողից նոր ծիլերը իրար:

Բարձր բերքի ջահել օղակավարն եմ ես
Եվ ուզում եմ արտա լինի բեղուն,
Որ վաղն իմ օղակով դուրս դամ հանդես,
Հաղթության դրոշով, փառքով շողուն:

Եվ կլինի բերքը վաղը առատ, գիտեմ,
Ու ես ջերմ կարոտով կեղնեմ հնձի,
Առատության ծովը կալեկոծվի իմ դեմ,
Փուլթ չէ, արսիին դեմքս սլիտի խանձի:

ԱՌՎՅԱՆԻ ՏՈՒՆԸ

Այստեղ է ծնվել ու մեծացել նա՝
 Հայոց վերքերի երգիչը անմեռ,
 Քնել է նա այս օրոցքում փայտյա,
 Այս կալի փարշով նա ջուր է խմել:
 Ու մութ գիշերներն երկար ժամերով
 Նստել է բախում, բարդու տակ դալար,
 Նալել աստղալից երկնքին գերող
 Ու երազել է անվերջ, անդադար...
 Առա ելել է նա Մասիսն ի վեր՝
 Հայացքը հառած լուսե հավերժին,
 Եվ այնտեղ Մասսի դադաթին ուխտել
 Աղգին տալ կյանքը ու շունչը վերջին:
 Հետո Դորպատից նա տուն է եկել
 Բուժելու իր մոր վերքերն արնաքամ,
 Խաւարը հաղած վանական սքեմ
 Փակել է նրա համփեքը սակալն:
 Եվ նա տեսավ լսկ, որ իր մոր գլխին
 Վախովել է օրհաս մութ, աղետալի,
 Եվ սրով զինեց նա իր հերոսին
 Ընդդեմ բռնութեան, քնդդեմ օտարի:
 Նա կործանումից փրկեց մեր լեզուն,
 Սխրութեան ոգին վառեց նա մեր մեջ,
 Նրա էութեան ամեն մի հյուսն
 Հյուսիսի պայծառ լույսով ողողվեց:

Բայց նա մենակ էր, մենակ ու անօգ,
Եվ նրան հույսն էր օրեցօր լքում,
Երգը նրա մեջ վերք դարձավ, մորմոք,
Դորպատյան հուշերն՝ փշեր իր հոգում:
Եվ ապրիլյան մի առավոտ ծեղին,
Թողած ձեռագրեր, գրքեր կիսավարտ,
Թողած սիրասուն իր զավակներին
Եվ կյանքի րնկեր կնոջը թողած
Դուքս եկավ տնից. —

Հետո նա թաքտն
Ինքնասպա՞ն եղավ, Զանգուն նետվե՞ց բիւ,
Թե նորից գերեց Մասիսը նրան,
Կամ սև կառեթով քշեցին Սիրիր:
Ոչինչ հայտնի չէ:

Բայց եթե նույնիսկ
Երկրի երեսին շիրիմ չունենա,
Քանի հնչում է մեր քաղցր լեզուն,
Աբովյանը միշտ անմահ կմնա:

1948 թ. մարտի 25.
Քանաքիո

ԱՐՏՈՒՇ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

(Արթիկ)

Հ Ի Շ Ո Ւ Մ Ե Ս . . .

Հիշում ես, ցուրտ էր, հունվարյան գիշեր,
Մենք կովի ելանք անվախ ու անահ,
Հիշում ես, ձյուն էր, նոր տարվա գիշեր,
Ես ընկած էի դիրքերի վրա:

Թշնամին անցավ սև ամպի նման,
Փախավ գողի պես՝ դիրքերը թողած,
Ես ընկած էի դիրքերի վրա,
Հայրենի հողը շուրթերիս սեղմած:

Թշնամու նետած արկը մահաբեր
Խամրել էր ուզում կլանքս արեկա...
Հիշում ես, ցուրտ էր, նոր տարվա գիշեր,
Երբ դու ինձ գտար դիրքերի վրա:

Քնքույշ ձեռքերով վերքս կապեցիր,
Եվ ինձ ասացիր, թե ոչինչ չկա,
Դու նորից կապրես, զինվոր իմ արի,
Նորից կկանգնես դիրքերի վրա:

Նոր տարին բերեց մեզ կլանք ու արև,
Ու ես ապրեցի դիրքերի վրա...
Հիշում ես, ցուրտ էր, նոր տարվա գիշեր,
Երբ կովի ելանք անվախ ու անահ:

ՇԻՐԱԿԻ ԱՐՏՈՒՄ

Արտերն են ծփում աչքերիս առաջ,
Արտերը բեղում, անծայր Շիրակի,
Իսկ շուրջս խոտեր, ծաղիկներ կանաչ,
Հասկեր ոսկեփառ կարմիր ցորենի:

Ուզում եմ այնպես դգվել մայր հողին,
Սերմանել այստեղ հույզերս բոլոր
Նվ իմ երգի հետ առնել գերանդին,
Դառնալ դաշտերում որպես մի հնձվոր:

Որ իմ խանդավառ ջահել հոգու մեջ,
Ինչպես փոթորկվող ալիքը ծովի,
Բարձրանա կրկին, բարձրանա անվերջ
Սերը մայրական ազատ Շիրակի:

Արտերն են փռվել ահա ոտքիս տակ,
Արտերը բեղում անծայր Շիրակի,
Հասկերն են հեռւմ ծանր բերքի տակ,
Զնգում է երգս, ինչպես գերանդին:

ԲԱՆՎՈՐԻ ԽԻՆԴԸ

Գործից տուն դարձա՛մ ջահել բանվորը,
Անդուա՛յ հրձիւնքով լեցուն էր հողին,
Ջերմագին ժպտա՛յ կնոջն ու մորը,
Սիրով դուրդուրե՛ց սիրուն բալիկին:

Ինչ էր պատահել նրան այդ օրը,
Այդ դեռ հայտնի չէր տանը ոչ մեկին.
— Գիտեք, — ասա՛յ նա, իմ փորած հորը
Նա՛վթ տվեց այսօր մեր հայրենիքին:

Սակայն չասա՛յ նա, որ հենց այդ օրը,
Նոր վիշկայի մոտ, հաճեա՛ում իրենց,
Ողջունեց իրեն իր դիրեկտորը,
Եվ արեա՛վառ ճակատն համբուրեց:

ԻՄ ՍԻՐՈՒՆ ԱՐՏՈՒՅՏ

Արտույտը կային դարուն է բերել,
Ու կանաչել են ծառերը դալար,
Ինձ ու քեզ էլ է նա մտաբերել,
Նայիր, ինչպե՞ս է երգում մեզ համար:

Բայց չկա արդեն ոչ մի քարակույտ
Նստելու համար արտերում անձիր,
Դու մի նեղանա, իմ սիրուն արտույտ,
Այս դաշտապաշտպան ծառը բարձրացիր:

Մենք նոր ենք տնկել անտառն այս դալար,
Որ արտը պահի խորշակից հեռու,
Երգիր գարունը, թռիր ծառից-ծառ,
Մեր նոր անտառում քեզ բույն հույսիր դու:

«... Ես չեմ ցանկանում աշխարհն իմանա».

Աբմոնտով

Ես ցանկանում եմ աշխարհն իմանա,
Թե ինչի համար թափածել եմ անքոծն,
Չափել անձանոթ, անթիվ պողոտա,
Ապրել հույզերի անհաս բռնկում:
Թող իմանան, որ ես սիրո համար
Մեր հայրենիքի վտանգի պահին
Արհամարհեցի և՛ տանջանք, և՛ մահ:
Ու հպարտությամբ դնացի կռիվ:
Թող իմանան, որ իմ սիրո փերին,
Անծիր դաշտերի արտերի միջին,
Ժպտացել է միշտ իմ նամակներին,
Որ կյանքիս հուրը բնավ չհանգչի:
Ես ցանկանում եմ, աշխարհն իմանա,
Թե ինչու կռվում սարսափ չզգացի,
Այն ինչ ուժ էր, որ կամքս անսասան
Կոփեց, որով ես հաղթանակեցի:
Այդ ուժն անխորտակ ու ամենազոր
Հայրենի երկրի սերն էր հրակեզ,
Որ թևեր տվեց իմ սիրուն այսօր
Եվ դրանով էլ հպարտ եմ այսպես:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԸ

Սովորական ժամն է: Նա նստած է տանը:

Լուսամփոփից կանաչ լույս է հորդում:

Մոսկվայից դիկտոր Լեւոնանը

Վերջին լուրերն է հաղորդում:

«Միայն երեկ «Կալիբր» գործարանը

Հայրենիքին տվեց այսքան օգուտ,

Իսկ «Հաղթանակ» կոլխոզն իր ցանքի պլանը

Կատարեց ժամկետից երեք օր շուտ...»:

Գիտնականը լսում ու խորհում է խորին,

Դնելով մի վայրկյան գրիչը վար.

«Վերելքի պաթոսն է համակել բոլորին,

Ողջ երկիրն է ելել մեծ գործի համար»:

«Ծաղկում է օրեցօր մեր մեծ հայրենիքը,

Օրորանը լույսի, ազատության,

Բայց պայքարում այս մեծ ի՞նչ է արել ինքը,

Որպես սովետական գիտնական»:

Հարցը տեղին է խիստ. ու որպես պատասխան,

Երևում են նրան դիմացի պատից

Երկու գործարանի, մի բնակելի տան՝

Իր իսկ ձեռքով գծված երեք հախաղիծ:

Իսկ շորրորդը, ահա, փռված է սեղանին,
Կիսատ է. այս գիշեր պետք է ավարտվի,
Շարքից դուրս պիտի գա այս թաղամասը. հին,
Որ քաղաքի վսեմ տեսքը չաղարտվի:

Ու սրբազան պարտքի գիտակցությամբ համակ,
Նախագիծն է գծում նա նոր թաղամասի,
Վստահ է, կոնկուրսում կտանի հաղթանակ,
Ու հույզն է լեռնանում՝ հանց բարձրագահ Մասիս:

Լույս մանուկն է ննջել օրորոցում հանգիստ,
Մերթ նայում է նրան հայրը մտերմաբար,
Ասլա գլուխը կախ նա տքնում է կրկին,
Այդ խաղաղ մանկության վառ գալիքի համար:

Ա. Պ. ԿԵՐՆԻՆ

Հիշում եմ ես այն պահը երջանիկ,
Երբ իմ դեմ հանկարծ դու հայտնվեցիր,
Որպես հիասքանչ, վաղանցուկ տեսիլք
Ու գեղեցկության հանճար անբասիր:

Անհույս տրտմության մաշող պահերին,
Խուլ, տագնապալից ունայնության մեջ
Հնչում էր անդուլ ձայնդ քնքշագին,
Քո պատկերն էի երազում առնվերջ:

Տարիներ անցան: Հողմը շարագույժ
Ցրեց իմ նախկին երազները վառ,
Եվ ես մոռացա քո ձայնը քնքույշ
Ու քո երկնային հայացքը պայծառ:

Հեռու աքսորի դժնի խավարում
Անցան օրերս համրընթաց, անհույս —
Եվ անդամաճանք և աններշնչում,
Անարդուճք, անսեր, անկայան, անհույզ:

Հարյավ իմ հոգին խնդությամբ անժիր,
Եվ ահա կրկին դու հայտնվեցիր,
Որպես հիասքանչ վաղանցուկ տեսիլք
Ու գեղեցկության հանճար անբասիր:

Արդ թրթռում է սիրտս արբեցած,
Եվ հոգիս ունի աստված և հույսեր,
Ապրում եմ կրկին քեզնով ներշնչված,
Սիրում եմ և կյանք, և արջուճ, և սեր:

Թարգմ.՝ ՀԱՆՐԻ ԶԱՐՅԱՆ

ԵՐԲ ԽԻՂՃԸ ՀԱՆՔԻՍՏ ՉԷ...

Դեռ նոր էին նորապաականերին երջանկության բախտ ու երկար կյանք մաղթել, դեռ նոր էր Բաբկենն առաջին բաժակը դատարկում ու ձեռնամուխ էր եղել առջևը դրված տապալիածից ճաշակել, երբ այնքան ախորժակով կուլ տված մսի պատառը սառեց ու մնաց կանգնած նրա կոկորդում:

Այո, պատառը պարզապես անշարժացավ նրա կոկորդում մինչդեռ տանտիրուհին, Հակոբի մայրը, պտտվելով հյուրերի շուրջը, անընդհատ խրախուսում էր նրանց.

— Կերե՛ք, ախորժակով կերեք...

Հասկանալի է, որ հենց որ պատառը սառեց Բաբկենի կոկորդում, նրա գլխին անմիջապես հնչեց տանտիրուհու սիրալիր ձայնը.

— Բաբկե՛ն ջան, ախր կե՛ր, է՛, ինչո՞ւ ես էդպես նստել:

Բայց ուրախությունը թույլ չէր տալիս հյուրասեր տանտիրուհուն անշարժ մնալ իր տեղում, այնպես որ նա առանց իր խոսքերի ազդեցությունը ստուգելու հեռացավ, թողնելով Բաբկենին այդպես սառած, պատառը կոկորդում կանգնած: Նա իսկի չլսեց էլ բարի կնոջ խոսքը:

Ինչը գցեց Բաբկենին անդ աննախանձելի դրության մեջ, երբ նրա շորս կողմը մարդիկ ուրախ ծիծաղում, խոսում էին և ախորժակով ուտում, երբ նվազախումբն անվեբջ իրար ետևից ուրախ եղանակներ էր թնդացնում:

Այդպես է պատահում այն մարդու հետ, որի խիղճը հանգիստ չի լինում, կամ ինչպես այլ կերպ ասում են, որի խղճի վրա ինչ-որ բան կա ծանրացած:

Եվ իսկապես, ըստ երևույթին այդպես էր, որովհետև Բաբ-

կենի ողջ կեցվածքն ընդունեց մեղավոր արտահայտութիւն. գլուխը մեղապարտորեն թեքվեց դեպի ցած, կոպերը խոնարհվեցին, ձախ ձեռքը տխրորեն նեցուկ դարձավ այտին, իսկ աջով սկսեց պատառաքողի կոթով ջղաձգորեն խաղալ սփռոցի հետ:

— Վահ Բաբկեն, — այս անգամ լսեց նա ուղիղ դիմացից: Նրան դիմողը իրենց ցեխի վարիչն էր, որը թամադան էր:

Բաբկենը տխուր գլուխը բարձրացրեց:

— Ա՛յ տղա, դու էդ ի՞նչ բանի ես, էս բոլորը քեզ չի՞ վերաբերում, ի՞նչ ես ունեւորդ կիտել:

Բոլորը ուշադրութիւնները դարձրին դեպի նա, ու Բաբկենը առաջին անգամ կարմրեց այդ մարդկանց հայացքներից, որոնց հետ ահա, արդեն համարյա երեք տարվա ընթացքում աշխատանքի մեջ շփվելով, մի ընտանիքի պես հարազատ էր դարձել:

— Ընկե՛ր Թաթոս, — խղված ձայնով խոսեց Բաբկենը, — գիտե՞ք, կներե՞ք ինձ, ես մի շատ կարևոր գործ ունեի, որը մոռացել եմ կատարել: Խնդրում եմ, ինձ մի ժամով ազատե՞ք...

— Ա՛յ տղա, գժվե՛լ ես, ինչ է, — բարկացավ Թաթոսը, — հարսանեկան էս տաք սեղանը թողած, ի՞նչ գործ, ի՞նչ բան...

Բայց մեր հերոսի տեսքն այնքան արտահայտիչ էր և խոսքերն այնքան համոզիչ, որ նրան բաց թողին:

— Ա՛յ տղա, գժվե՛լ ես ի՞նչ է:

Բաբկենը դուրս եկավ փողոց, հետը տանելով մի երգի նուրբ լսած վերջին հնչյունները՝

«Շորոր-մորոր կիջնես ցած

Մեր լեռներեն կանաչած», —

բառերի հետ:

«Բնչակե՛ս պատահեց, որ մոռացա, — խորհում էր նա, — քայլելով փողոցով, — և մի՞թե թարսի նման մի այսպիսի օր պետք է մոռացած լինեի: Մեր ցեխի բոլոր բանվորներն այնտեղ հիմա քեֆ են անում, ուրախանում, իսկ ես...»:

Ու նա ջղայնացած, հետզհետե արագացնում էր իր քայլերը: Ապա մի հակառակ միտք դանդաղեցնում էր նրա ընթացքը և վարանմունքի մեջ գցում: Բայց դուցե այդ իրե՛ն է թվում, գուցե ինքը արել է ամեն ինչ, այնպե՛ս ինչպես որ պետք է...

Ու Բաբկենը հոնքերը խոժոռելով սկսում էր կրկին ու կրկին մտաբերել:

Հասավ հետեյալ պարբերությանը՝

«Ինչ վերաբերում է բուն տարածայնություններին...» — երբ
բնկ. Թաթուր կանչեց. «Կանգնեցրե՛ք մեքենաները, այսօր մի քիչ
շուտ ենք վերջացնում, պետք է քեֆի դնանք, մեքենաները մաքրե-
նու գնացեք պատրաստովելու»:

Բաբկենը մեքենայի մոտոռը անջատեց, բաց արեց ձուլման
մասը, զսպանակները թուլացրեց, տեքստը պահեց սեղանի դա-
րակում, հետո... հանեց աշխատանքային գոգնոցը, կախեց պա-
հաշանում ու... տուն գնաց:

Այն հանդամանքը, որ ինքը մի քանի անգամ մտաբերելուց
հետո ուրիշ ոչինչ չէր կարողանում հիշել՝ ջղայնացնում էր Բաբ-
կենին:

Նա ցանկանում էր հիշել, որ ինքը չի մոռացել անջատել նաև
մեքենայի վառարանը: Բայց ոչ մի կերպ չէր կարողանում հի-
շողության մեջ վերականգնել այդ նպատակի համար արած իր
որևէ շարժումը:

«Ձէ՛, պարզապես մոռացել եմ», արդեն հաստատորեն հա-
մոզված, ով գիտե քանի երրորդ անգամ ասում էր նա ինքն իրեն:

Ու Բաբկենն ավելի էր արագացնում իր քայլերը: Բայց մի
նոր միտք շփոթեցրեց նրան՝ իսկ այս ժամին ո՛վ կթողնի իրեն
տպարան: Պարզ է պահակը դուռը չի բանա: Ձէ՛, ինքը պահակին
կխնդրի, կհամոզի... նա մտքում որոնում էր ուժեղ արտահայ-
տություններ, որոնցով ինքը կկարողանար պահակի համառու-
թյունը կոտրել: Իսկ եթե վերջիվերջո չթողնի, ինքը ուղղակի
զաղտնի կերպով ջրհորդանների օգնությամբ կբարձրանա ու ներս
կմանի երկրորդ հարկի պատուհանների մեկից, որոնցից մի քա-
նիսի ապակիները փոխարինված էին սովորաթղթով, որոնք հեշտ
կարելի էր պոկել:

Այս խորհրդածությունների մեջ Բաբկենը հասավ տպարան:

— Օ՛, կերած-խմածդ անուշ, խեր լինի, ինչո՞ւ ես քեֆդ կի-
սատ թողել, — զարմացած դուռը բաց արեց պահակը:

— Հովակիմ բիձա, աշխատանքը վերջացնելուց հետո մո-
ռացել եմ մեքենայիս պլիտան անջատել, հիմա շատ եմ խըն-
դրում ցեխի դուռը բաց անես:

— Դու դրա համար քեֆդ թողել եկե՛լ ես, — զարմացալ

պահապանը, — է՛, մոռացել ես-մոռացել, ի՛նչ կա որ... ցեխի հոսանքը ես ուրբիլնիկի մոտից անջատել եմ:

— Չէ՛, Հովակիմ բիձա, ուրբիլնիկն իրա հերթին, մեքենան ի՞նչ: Ախր առավոտյան հավաքարարը կգա, ուրբիլնիկը կմիացնի, մեքենան էլ կմիանա...

— Է՛ ինչ կա որ, թող մեքենան էլ մի ժամ շուտ միանա, դրանից մի վատ բան չի լինի:

Բայց Բաբկենը չէր համոզվում և շարունակում էր պնդել:

Ծերունին, որ ողջ տպարանում հայտնի էր իր համառությամբ, ի վերջո ջղայնացավ.

— Ախպե՛ր, գնա բանիդ ես էս կես-գիշերին դատարկ բանի համար ցեխի դուռը բաց անող չեմ: Գնա, ցեխի վարիչից թույլտրվության թուղթ բեր, կբանամ:

Բաբկենը հուսահատ ու գլխիկոր վերադարձավ: Այստեղ, տեղում նա համոզվեց, որ պատուհանից ներս մտնելը բոլորովին անհրնարին է:

— Է՛հ, կգնամ, ընկ. Թաթոսին կասեմ, — վերադարձին մրտաժում էր նա:

Այն բանից, որ մեքենան միացված է թողել, նա գիտեր, որ առանձնապես ոչ մի վատ բան չի պատահի: Բայց դա մի տեսակ ծանրացել էր նրա խղճի վրա և ինչքան էլ որ աշխատում էր, չէր կարողանում չմտածել այդ մասին:

Մանավանդ նրան ջղայնացնում էր այն տեսարանը, որ ըստ երևույթին պիտի պատահեր ցեխում երկուշաբթի օրը առավոտյան: Հավաքարարուհին, որին տպարանում ամենքը «մայրիկ» էին անվանում, ցեխի՝ Բաբկենից ամենից ավելի հեռու անկյունում մի պահ աշխատանքը դադարեցնելով, իբր թե խմիջիալույց պիտի բացականշեր.

— Հա՛, Բաբկե՛ն ջան, դու մեքենադ անջատել մոռացել էիր, բա թազա կոմսոմոլը էդպես կանի՞:

Ու հետն էլ ներողամիտ կժպտար:

Ճիշտ այդպես մի քանի օր առաջ ամբողջ ցեխում լսելի ձայնով նա հանդիմանեց Արաքսիային:

— Ի՛մ, աղջի՛, էդուց մյուս օրը ուզում ես ամուսնանալ ու իսկի քու մեքենայի տառերը կարգին չես կարում պահել: Երկու

հատ գլխատառ գետնից գտա: Բա դու ինչպե՞ս ես տուն կա-
ռավարելու:

— Էդ կնիկն էլ... դժգոհ մտածում էր մեր հերոսը, — իրեն
չհասած գործերի մեջ է խառնվում...

Երբ Բաբկենը ներս մտավ, քեֆը արդեն, ինչպես ասում են,
կարգին թեժացել էր:

Նվագում էին պարի եղանակ ու քեֆ անողներն իրար կտրե-
լով, մեկը մյուսի ետևից վեր էին կենում պարելու:

Բաբկենի ներս մտնելուց մի քիչ հետո պարը դադարեց ու
ընդորը նստեցին կեր ու խումբը շարունակելու:

— Կավ ժամանակին եկար Բաբկե՛ն, — բացականչեց Թաթո-
սը, — հենց հիմա հերթը հասել էր քո կենացը խմելու: Լցրեք
բաժակները...

Ներս մտնելիս Բաբկենը մտածում էր անմիջապես Թաթոսին
պատմել ամեն բան և իրավունք խնդրել, պահակին ներկայաց-
նելու համար, բայց անմիջապես թամադայի հրամայական տո-
նին ենթարկվելով, նստեց:

— Հարգելի ընկերներ, — սկսեց Թաթոսը, — խմում ենք բու-
լորիս սիրելի Բաբկենի կենացը...

Բաբկենը ամաչած գլուխը խոնարհեց:

— ...Նա օրինակելի աշխատող է...

Բաբկենն անհանգիստ շարժվեց տեղում:

— ...Կավ տիրապետում է իր գործին, համեստ է, խելացի,
գրագետ...

Բաբկենն անընդհատ ցանկություն էր զգում ընդհատելու Թա-
թոսին և հայտնելու, որ ճիշտ չեն նրա ասածները, որ ինքը ար-
ժանի չէ այդ գովասանքներին, բայց մեքենաբար մնացել էր տե-
ղում անշարժ:

— ...Բայց ընկերներ, Բաբկենն իր սքանչելի հատկություննե-
րի հետ ունի մի քանի փոքր թերություններ: Նա մի փոքր թափ-
թրփված է...

Բաբկենն ուղեց բացականչել «ճի՛շտ է», բայց բառը խզվեց
նրա կոկորդում:

— ...Օրինակ, այսօր աշխատանքից հետո նա մոռացել է,

մեքենայի վառարանը անջատել. դա խոշոր հանցանք չէ, բայց
ցույց է տալիս, որ Բաբկենը պետք եղածի չափ ուշադիր չէ դե-
պի աշխատանքը: Նա ինքս անջատեցի մեքենան:

— Ընկեր Թաթոս, — բացականչեց Բաբկենը, — կարծես նրա
սրտի վրայից մի ծանրություն ընկավ, եթե սեղանը չլինե՞ր, նա
հավանաբար կնետվեր թամադայի գիրկը:

— Ընկե՛ր Թաթոս, — նորից բացականչեց նա և միանգամից
կարծես այդ վայրկյանից նա իրեն գտավ քեֆի շրջապատում:
Խելահեղ ուրախությամբ նա վեր թռավ տեղից և դառնալով նվա-
գողներին, գոչեց:

— Մի պարի եղանակ, արագ պարի եղանակ...

Բաբկենն իրեն զգում էր դարձանալի թեթև: Նրա խիղճը էլ
չէր տանջում: Նրա համար հասկանալի էր շրջապատի ուրա-
խությունը, նրան սիրելի էին և նորապսակները, և թամադան՝ ցե-
խի. վարիչը Թաթոսը, և «մայրիկը», որի հայացքին համարձակ ու
վստահ պիտի հանդիպեր նա երկուշաբթի օրը:

Նվ խելահեղորեն պարելով, նա գոչում էր.

— Արա՛դ, ավելի՛ արագ...

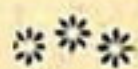
Կ Ո Ւ Խ Ո Չ Ա Յ Ի Ն Ա Ռ Օ Ր Յ Ա

Հրապույրներով է բացվում հունիսյան առավոտը Արարատյան դաշտում: Արևելքի շառագունման հետ Արագածի վրա խամբում է լուսնեղջյուրը, իսկ աստղերը հազիվ ցուցնում են երկնքում և ընդարձակ դաշտը պատած խաղողի այգիների թմբերի միջև ծովացած ջրերում: Անէանում է վաղորդյան մշուշը: Ամենուրեք նշմարվում է ծառերը, ծաղիկները, խոտերը պատած ցողը, որ բոցկլտում է մարգարտի նման: Շրջապատում տարածվում է նորաբաց փշատենիների ծաղիկների բույրը, մեղմ զեփյուռից սվսվում են բարձրակատար բարդիները:

Վաղորդյան այդ գեղեցիկ պահերին դաշտ ու այգի են դուրս գալիս Արարատյան դաշտի կոլխոզնիկները: Նրանց մեջ է և էջմիածնի շրջանի Միկոյանի անվան կոլխոզի կոլխոզնիկուհի Աստղիկ Խաչատրյանը: Անհուն խնդուխտամբ համակված, նա ոտք դրեց իր օղակին մշակության հանձնված բամբակենու դաշտում: Հենց այդ ժամանակ էլ նրա օղակի անդամ Ծաղիկ Սևոյանը բաց թողեց ջուրը բամբակենու ուղիղ շարքերի միջով, և արևի առաջին ճառագայթները սկսեցին խաղալ շարքերում հորձանք տվող ջրերի արծաթաշող ժապավենների հետ:

Աստղիկ Խաչատրյանը թեև անցած երեկոյան էր դուրս եկել այդ դաշտերից, բայց նորից աչք ածեց, ուշադիր դիտեց բամբակենու մատղաշ բույսերը: Նրանք դեռ երկու, երեք տերևներով են, մեկ թիզից էլ ցածր: Բայց ահա, փորձառու բամբակագործի աչքերից չվրիպեցին շատ ու շատ բույսերի վրա այս առավոտյան առաջին անգամ երևացող չորրորդ տերևները: Եվ նա իր օղակի անդամների հետ սկսեց քաղհանի ու փխրեցման աշխատանքները:

Հունիսյան այս հրապուրիչ առաւելոյցն Արարատյան դաշ-
տաւայրում Աստղիկ Խաչատրյանի նման իրենց աշխատանքներն
սկսեցին բամբակագործ հաղարավոր օղակներ: Նրանք աճեցնում
են առատ բերք: Նրանց ոգեշնչում է միայն աշխատանքը, սոցիա-
լիստական դաշտերում կատարվող հանրօգուտ աշխատանքը:
Այժմ, երկտերև, եռատերև ու քառատերև այս բույսերին խնա-
մելով ու աճեցնելով, նրանք մտքով թռչում են դեպի աշուն և
նրանց առջև երևում են դեպի պետական պահեստներն ուղղ-
ված հաղարավոր ավտոմեքենաներն ու սալլերը՝ բեռնավորված
ձյունաթույր բամբակով... Նրեում է բարիքներով լցված իրենց
տունը:

Այս ծերունին, որ յոթանասուն հունիս է ապրել և դեռ կո-
րովով ու ավյունով են լեցուն նրա կոները, Միկոյանի անվան
կոլխոզի անվանի խաղողագործներից է: Չնայած պատկառելի
տարիքին, նա երիտասարդի աշխուժությամբ է համակված և ե-
րիտասարդական ավյունով էլ աշխատում է: Ահա, նա այգու
թմբերը փորել է, այնտեղ չի թողել ոչ մի մոլախոտ ու միայն
կանաչած վաղերն են թարմ բուսահողի վրա օրորվում մեղմ հո-
վից: Նա դադար չունի, ժրաջան մեղմի նման անընդհատ գոր-
ծողության մեջ է, ասես շունչ է տալիս հողին: Երբ խոնարհվում է
վաղերի վրա, նրա կրծքին արևի առաջին շողերի տակ ժպտում
է Իլյիշը և բարձր բերքի համար դեռևս տասը տարի առաջ Հա-
մամիոթենական գյուղատնտեսական ցուցահանդեսում ստացած
Ոսկե մեդալը:

Ապա նա աշխուժով պատմում է, թե ինչպես անցյալ տարի
կոլխոզում ամենից բարձր բերք իր օղակի այգիներից հավաքե-
ցին:

— Այս տարի ավելին կստանամ, խոսք եմ տվել, 1950 թվին
նորից Ոսկե մեդալ պետք է ստանամ Համամիոթենական գյու-
ղատնտեսական ցուցահանդեսում:

— Ինչպե՞ս են բերքի նախանշանները, — հարցնում են նը-
րան:

Նա չի պատասխանում, այլ մատնացույց է անում թումբը

պատած վաղերը, որոնց վրա ողկույզները խիտ-խիտ ու առան-
տրդեն աչքի են ընկնում:

— Արդեն ծաղկո՞ւմ են, — ասում է նա:

Ու զգացվում է, թե ինչպես նա վառ հավատով նայում է
խիտ աճած ողկույզներին, որոնք ամիսներ հետո նրա քրտնաջան
աշխատանքով, արևի ջերմ շնչով և հողի անթեղած ուժով քաղց-
րահամ խաղող են դառնալու, ժպտալու այս դեղուղեշ որթա-
տուններից կախված:

— Նուրիջա՛ն, այս թմբերին ոնց որ լավ շարակեցիր, հը՛, —
կանչում է Ավետիս Հարությունյանը:

Նրա խուզարկու հայացքից շվրիպեց խաղողենին բորդոյան
հեղուկով սրսկելու գործում կոլխոզնիկ Նուրիջան Պետրոսյանի
թերացումը և ստիպեց նրան նորից սրսկել:

— Կա՛վ սրսկիր, ա՛յ տղա, որ ոչ մի վնասատու չմատենա
խաղողին, — ասում է այգեգործը:

Արևի առաջին ճառագայթների տակ որթատունների կանաչ
տերևների ու մատղաշ ողկույզների վրա ծիածանվում է բորդոյան
հեղուկը:

Այս առավոտ ամբողջ Արարատյան դաշտավայրում հաղա-
րավոր խաղողագործներ այսպես սկսեցին իրենց աշխատանքը՝
հայացքներում երազանք ու վաղվա օրվա նկատմամբ վառ հա-
վատ:

Օծանելիքի խանութ մտնելիս, ընթերցող դու այնպիսի սքան-
չելի բույր չես զգում, ինչպես հունիսյան այս հրապուրիչ առա-
վոտյան Միկոյանի անվան կոլխոզի կոլխոզնիկներն զգացին
խորդենու պլանտացիաներում...

Արդեն ընդարձակ պլանտացիաներում և հարչուրավոր քալ
հեռվում էլ նստել է անուշահոտությունը: Ինչքա՛ն հաճելի է
այստեղ: Պոկում ես մի տերև և զգում, որ ոչ մի օծանելիքի սըր-
վակ քեզ այդ բավականությունը չի պատճառում: —

Բրիգադիր Մարիամ Եղիազարյանի ձեռքին մի փոքրիկ բրո-
շուր կար՝ «Ղազանլիկյան վարդի մշակությունը» խորագրով: Երբ
հետաքրքրվեցին, նա պատասխանեց.

— Ղազանլիկյան վարդը պետության համար ավելի թան-

կարժեք է: Շուտով մեզ պլան են իջեցնելու, կլիման համապա-
տասխան է: Ուսումնասիրում են մշակութային կանոնները:

Շրջում են ողջ Արարատյան դաշտում: Ամենուրեք եռում է
համայնական աշխատանքը: Տասնյակ ՄՏ կայանների հարյու-
րավոր արակտորներ հռնդում են ամենուրեք և հերկ ու մշակու-
թյուն կատարում, հարյուրավոր ավտոմեքենաներ հանքային ու
տեղական պարարտանյութեր են տեղափոխում դաշտերը,
Ստալինի անվան, Ստորին Զանգվի և շատ ուրիշ ջրանցքներ ի
րենց ջրոռոգիչ խիտ ցանցով սնում են ցանքերն ու այգիները,
աճեցնում խաղողը, բամբակը, պտուղը, խորդենին: Ընդարձակ
դաշտում առանձին շերտեր են բռնել նորատունկ անտառագոտի-
ները, հերկած առվույտը բուրում է, կորնգանի կարմրերանգ ծա-
ղիկների վրա բզզում են մեղուները և մեղուհայույթ առնում: Հա-
զարավոր նորակառույց բնակարաններ, հանրային շենքեր, կուլ-
տուրայի օջախներ, աղբյուր-հուշարձաններ, դպրոցներ բռնում են
արարատյան դաշտավայրի բարեկեցիկ ավանները: Ահա, նայե-
ցեք Միկոյանի անվան կոլխոզի նորակառույց, հինգ միլիոն ուռը-
լի արժողությամբ ակումբին, որի միայն ֆասադի գեղեցիկ սյու-
ների, կամարների ու խոյաքանդակների վրա երկու քանդակա-
գործ, տասնյակ որմնադիր վարպետներ են աշխատում: Ե՛րբ է
Արարատյան դաշտը նման հոյակապ պալատներ ունեցել, պա-
լատներ, որտեղ հայ աշխատավորը հոգեպարար սնունդ է ստա-
նում աշխատանքի ու ստեղծագործության համար:

Այս առավոտ ինչքան հրապուրիչ է կյանքն այստեղ, Արա-
րատյան դաշտավայրում: Բերկրանքով լեցուն, մարդ ակամա հի-
շում է մեծ վիպասանի մռայլ տողերը այս թովչական դաշտի մա-
սին, որ ասել է շուրջ յոթանասուն տարի առաջ. «Արարատյան
դաշտում չկար հնձվորը, չկար հերկվորը: Հասունացած արտը
մնացել էր կիսաքաղ, արորը անգործ ընկած էր դեռ չվերջացրած
ակոսների մոտ, այգիները մնացել էին անխնամ»:

Իսկ քանի՜-քանի դարեր է այսպես եղել...

Անհետ կորել են այդ ժամանակները: Այժմ մեր ժամանակ-

ներն են, սովետական ժամանակները: Այս բնդարձակ դաշտում, մեր հայրենի ուստանում, ամենուրեք աշխատանքային հեք ու ստեղծագործություն է: Նորությունն է բուրում սոցիալիստական այս դաշտերում: Նոր, սովետական մարդիկ, զինված հայրենական հզոր տեխնիկայով, ելել են արշավի հաղթելու բնությանը, ոչ թե նրանից մուրալու, այլ նրան ստիպելու տալ այն, ինչ ունի անթեղած իր անհատակ գրկում: Նրանց, սովետական մարդկանց նաև հրավառում է երազայինը, հեռանկարայինը: Վաղվա օրը այս երջանիկ օրվանից ավելի գերող, ահա նրանց դեմ-հանդիման: Եվ նրանք, երբ նայում ես այս երանգավորված կոկոններին, որոնք առատ բերքի նախանշաններ են, այս ծաղկափթիթ այգիներին ու դաշտերին, լիաթոք շնչում են ու գոհանում այն մտքից, որ այսպես լիառատ է վարձատրվում իրենց աշխատանքը: Եվ ամեն անգամ, երբ անցնում են իրենց գյուղերում ու քաղաքներում հոյակապ պատվանդանների վրա կանգնած մեծ առաջնորդների արձանների մոտով, ամբողջ էությամբ շշնջում են՝

— Դո՛ւք բերեցիք մեր այս շքնաղ ուստանին խաղաղ ու երջանիկ կյանք, հունիսյան հրապուրիչ առավոտներ :

Ծ Ն Ն Դ Ա Վ Ա Յ Ր Ը

1.

Լուսամուտի պղտոր ապակու մեջ անդամ Սուրենը տեսնում էր իր փոխված, առնականացած դեմքը: Ա՛յ, քթարմատից իջնող այդ երկու ափոսները չկային այն ժամանակ, երբ մեկնեց բանակ: Եվ նա իր ուժեղ ափով մի անգամ էլ շփեց դրանք: Նա գոհ էր. որքա՛ն բան տեսավ, ինչպե՛ս լավ ճանաչեց աշխարհը և մարդկանց: Նա գոհ էր, որովհետև հաղթած էր դառնում տուն: Այլևս գնացքի սուլիչը չէր, որ ստիպում էր նրան դուրս նայել, ո՛չ, հայրենիքի բուրմունքն էր, որ արդեն զգում էր նա և որն այնպես լավ էր մնացել իր հիշողության մեջ՝ անգամ այնտեղ, վառոդի թանձր մխի մեջ... շնայած երեք տարի էր, ինչ վերջացել էր պատերազմը: Ահա միմյանց ետևից թռչում են հեռագրասյուները... Ճիշտ այդպես էլ թռան, սակայն ծանր թռիչքով, պատերազմի տարիները: Նա հայացքը դեց հեռուն, սյուների աչք հոգնեցնող թռիչքը վաղուց ձանձրացրել էր նրան... Որքա՛ն փարթամ են այն ծառերը, որոնց ծավալուն ստվերում՝ ոլորուն առվակի ափին խաղում են մանուկները... Այդ երեխաներն էլ չկային այն ժամանակ...

Ահա և նորաձ, գեղանի աղջիկների մի խումբ. նրանք վեր բարձրացրին իրենց մրգաշատ կողովները և ողջունեցին ուղևորներին: Առաջ մղվեց Սուրենը՝ ավելի լավ տեսնելու համար աղջիկներին. գուցե Աստղիկն էլ նրանց մեջ էր, գուցե լսե՞լ է իր վերադարձի լուրը, բայց ինչպե՛ս, չէ՞ որ այդ մասին ինքը ոչինչ չէր գրել... Եվ նա կրկին ձգվեց առաջ, գուցե մեկը նման կլիներ

նրան... Սակայն հսկայական դաշտավայրը մի նոր, հիասքանչ տեսարան էր բացել նրա առաջ:

Հետո... Հետո գծագրվեց հսկա գործարանը իր ծխնելույզներիով: Մոռացած ամեն ինչ՝ Սուրենը մտքով մտել էր գործարանից ներս և հետաքրքրությամբ դիտում էր յուրաքանչյուր բանվորի աշխատանքը...

— Երևա՛ն... Երևա՛ն, — միանգամից դուրս թռավ զորացրված մի քանի տասնյակ բանակայինների շուրթերից:

Ինչ կարող էր այդ պահին ավելի հուզիչ լինել, քան այդ ձայնը...

Այո, Երևան:

Չնայած պլատֆորմից մենակ դուրս ելավ Սուրենը, այնուամենայնիվ այնքան թեթև էր քայլում նա իր ճտկավոր կոշիկներով, այնպես լավ, կարծես դիմավորող երևանցիները, որոնք այնպես ժպտադեմ ողջունում էին, իր համար էին եկել կայարան...

Քաղաքը դիմավորեց նրան գրկաբաց. միանգամից և անսպասելի՝ նրա հոգում արթնացան բազմաթիվ և քաղցր հիշողություններ, կապված իր մանկության և պատանեկության հետ, Աստղիկի հետ...

Դուրս դաշով առաջին պողոտան, նա կանգ առավ: Այս ի՞նչ նոր փողոց էր. ոչինչ չհիշելով՝ նա սկսեց կամաց-կամաց առաջանալ: Ժամանակ շուներ ալլև ծանոթներ փնտրելու, նրա հայացքը բարձրանում և մնում էր վարդատուֆից կառուցված բազմահարկ շենքերի վրա: Եթե այսպես փոխված լինեն և՛ բոլոր փողոցները, կարո՞ղ էր նա գտնել իր Աստղիկին: Նա ջանում էր հիշել, թե այդ դիմացի շենքը, որն ասես շիկնել էր արևից, ո՞ր ցեխապատ, ցածրիկ տնակներին էր փոխարինել: Նա աշխատում էր վերհիշել և չէր հիշում, նա, որ այնքան լավ գիտեր իր ծննդավայրը...

Ավտոմեքենայի մի ուժեղ ազդանշան սթափեցրեց նրան: Քանի մոտենում էր այն թաղին, որտեղ ապրում էր Աստղիկը, այնքան սկսում էր անհանգստանալ: Նա չէր զգացել, որ անցել էր երկար ճանապարհ, սակայն միհարկանի տան չէր հանդիպել: Կանգ առավ, նայեց համարը, կրկին ետ եկավ: Ահա ա՛յս համարն է, բայց սա եռահարկ մեծ շենք է, իսկ ի՞նչ է եղել Աստղիկենց տունը: Չէ՞ որ միշտ նույն հասցեյով է ինքը նամակ գրել սիրած աղջկան:

— Դու 45-րդ դպրոցի՞ց ես, — հարցրեց մի պատանի մյուսին, և նրանք զրուցելով անցան:

Քառասունհինգ դպրոց, իսկ այն ժամանակ... Կարծես հեքիաթների աշխարհում լինեիր, երբեկցե կմտածե՞ր նա, որ այսքան կարճ ժամանակում այսպես կփոխվեիր փոքր երեւան:

Սուրենը նոր նկատեց, որ փոխվել էր ոչ միայն Աստղիկենց թաղը, այլև ամբողջ փողոցը: Եվ այն գուցե թռած կարմիր գրունակը, որի մոտ հանդիպում էին նրանք, և այն փոքրիկ պարտեզը՝ մանր քարե պարսպով — լոկ հիշողություն էին դառել: Բայց Աստղիկը, նա էլ հոշեր կարող հիշողություն մնալ. պետք է գրտնել... բայց ինչպե՞ս գտնել այս նոր քաղաքում... Մի միտք հանկարծակի ուրախացրեց նրան և նա շտապ քայլերն ուղղեց դեպի Հասցեների սեղան:

— Հայրանունը չգիտեմ, — պատասխանեց Սուրենն աշխատակցի հարցին: — Նա քսաներեք տարեկան էր: Բայց ավելի լավ կլինի՝ ինձ տաք բոլոր Պետրոսյան Աստղիկների հասցեները:

Աշխատակցուհին ներողամտաբար ժպտաց, նայեց զինվորականին և կարծես նրա ցանկությունը կատարած լինելու համար, հանձնեց բոլոր հասցեները: Դրանց թիվն ուղիղ երեսունչորս էր:

Հետաքրքիր օրեր սկսվեցին Սուրենի համար: Ամբողջ մայրաքաղաքը ծայրից ծայր ման եկավ նա և որքան շատ էր փնտրում, այնքան շատ էր կարոտում իր Աստղիկին, այնքան զարմանում, հիանում էր քաղաքի վեհատեսիլ և հիասքանչ կառուցումներով: Վեցերորդ Աստղիկն աշխատում էր ժամացույցի նորակառույց գործարանում, գուցե հենց դա իր Աստղիկն է. կես կասկածով, կես հույսով նա քայլում էր Արաբկիրի փողոցներով: Կարծես մի նոր փոքր քաղաք էր ծնվել Երևանի փեշերին, անհամար շենքեր, հիմնարկներ, դպրոցներ, զբոսավայրեր: Այս բոլորն ինչպե՞ս արագ կատարվեց:

— Դուք ի՞նձ էիք հարցնում, — գործարանի շեմքում երևաց թխադեմ, հազիվ 16-ամյա մի աղջիկ:

Սուրենը հիշում է, իր Աստղիկն էլ ճիշտ այդպես էր, երբ ինքը մեկնեց բանակ... բայց այժմ նա...

— Ներողություն, — ժպտով նրան դիմեց Սուրենը, — ես չփոթվել եմ: Բայց գուցե կիմանաք, ձեզ մոտ ուրիշ Աստղիկ չկա՞:

— Կա, Առաքելյան Աստղիկ, — ասաց աղջիկը՝ նկատելով զինվորականի շփոթությունը, — Նա եկել է Հունաստանից:

— Էավ, ոչինչ, — արագ վրա բերեց երիտասարդը: — Ես այնուամենայնիվ կգտնեմ նրան:

Նա կրկին ներողություն խնդրեց և անցավ յոթերորդ Աստղիկին փնտրելու:

Օրերի հետ սկսեց նա անորոշ մի վախ զգալ, դուցե Աստղիկը բացակայում էր քաղաքից, դուցե այժմ փոխել է իր աղգանունը:

Եվ քայլում էր նա Զառգվի ափերով, ահանջ դնելով գետի խորհրդավոր ու հարազատ խշռոցին, անցնում էր և Ստալինյան պողոտայով՝ երկար ժամանակ շմոռանալով իննամյա Աստղիկի ժպիտը... Բայց հետո կրկին անժանոթ հայացքով դիտում էր շուրջը... Որտե՞ղ էին այն ժամանակ այն հսկայական, անժայրածիր փողոցներն իրենց լվացված ասֆալտապատ հայելիներով, վարվրոն շենքերով. հապա աչաքան շատ զբոսավայրերը, որքա՞ն հանգստացուցիչ են իրենց սովերաշատ, սաղարթախիտ ծառերով:

Նախքան կհասներ նոր Աստղիկի տանը, արդեն պատկերացնում էր, թե ո՞ր ինստիտուտն ավարտած պետք է լինի նա, կամ դպրոցի որ դասարանը: Այնուամենայնիվ նրան հետաքրքրում էին բոլոր Աստղիկները: Մի քանի օրվա զբոսանքից Սուրենը կարծես մի գյուտ արած լիներ: Որքա՞ն գեղեցիկ էին երեխաներն ու պատանիները, երբեիցե աշակերտի սերունդ եղե՞լ էր աշխարհում, աչաքան գեղեցիկ, առողջ և որքան կուլտուրական են, խելոք... Այ, հետաքրքիր է, իր Աստղիկն ինչպիսին է դարձել այժմ, հիմա, երբ նա արդեն բարձրագույն կրթություն ունի:

— Ես եմ Աստղիկ Պետրոսյանը, — դուան շեմքին կանգնեց ութսունամյա մի կին:

Սուրենը հանկարծակիի եկավ և մոռացավ, թե ինչու համար էր գտնվում այնտեղ: Իսկ կինն այնպես էր նայում անժանոթ զինվորականին, կարծես ուզում էր ճանաչել:

— Ներողություն, տատիկ, — հազիվ շնչաց շիկնած երիտասարդը և արագ հեռացավ:

Այդ նախալերջին Աստղիկն էր: Բայց Սուրենը հույսը չէր

կարում: «Պետք է որ անպայման դռնեմ նրան», — մտածում էր Սուրենը, իջնելով նորքի փողոցներից: Նա կանգ առավ ոլորում շոսելում: Մայրամուտ էր: Այստեղից լավ էր երևում քաղաքը: Որքա՜ն ծավալուն էր այն... Սակայն ի՞նչ փոշի է, որ բարձրանում է վեր, ոչ, այդ գործարանների ծուխն է, որ հասնում է երկինք, փոշի չկա... Տերևների սոսափյունը գրավեց նրան: Շրջվեց: Մատ-դաշ, նորածիլ ծառերի անտառ էր կանգնած իր դիմաց: Ցածից լսվում էին հարյուրավոր նոր ավտոմեքենաների և տրամվայների աղղանշանները: Ավելի հեռվում՝ կապույտ մեզը հանդարտորեն սահելով վեր, խաղաղություն էր բերում աշխույժ քաղաքին: Հետո այդ էլ անցավ և ասես միանգամից հազարավոր լույսեր փայփլեցին նոր իջնող մթության մեջ: «Եվ այս բոլորը կատարվել է վերջին երկու-երեք տարում», — մտածեց Սուրենը բարձրաձայն:

Այո՛, հրա՛շք էր դարձել Երևանը:

3.

Կրկին քայլում էր Սուրենն Աբովյանով: Կողքից անցնող աղջիկները ժպտում էին այնպես, ինչպիսին նա հիշում էր Աստղիկին: Հետաքրքիր է, ա՛յժմ էլ նույն ամաչկոտ, սահմանափակ, ինքն իր մեջ ամփոփված աղջիկն է նա, թե՛ փոխվել է այս տարիների ընթացքում: «Պրոպագանդայի տոն», կարդաց նա, նկատելով ներս մտնող ինտելիգենտ մարդկանց:

Զգալով մեկի ձեռքն իր ուսի վրա, նա ետ դառավ: Մանկության ընկերն էր: Նրանք մի փայրկյան նայեցին իրար շփոթված և զարմացած, ապա միանգամից նետվեցին իրար գիրկ:

— Ինչո՞ւ այսքան ուշ զորացրվեցիր, — հարցրեց ընկերը. դիտելով Սուրենի փոխված, առնականացած դեմքը, ողջ արտաքինը, ապա նկատելով ուսադիրները, առանց պատասխանի սպասելով, ժպտաց: — Գնդապե՛տ ես, հիանալի է:

— Ո՛ւր ես շտապում, — հարցին հարցով պատասխանեց Սուրենը:

— Այնտեղ, ուր և ինքդ: Գնանք, երեկ զեկուցումն սկսվել է:

Սուրենը ժամանակ չգտավ հարցնելու թե ի՞նչ զեկուցում է այդ. կարոտն ստիպեց նրան հետևել ընկերոջը:

Լեւի-լեցուն էր դահլիճը: Ինչ-որ հանդիսավորութիւն էր տե-
րում: Այստեղ էին շատ դասախոսներ, գրականագետներ, ուսա-
նողներ:

Տեղ չգտնելով, երկու ընկերները կանգնեցին վերջում:

— Իսկ ի՞նչ թեմա է, — վերջապես շհամբերելով՝ ընկերոջը
դիմեց Սուրենը:

— Ա՛, ցանկացել է հանկարծակիի, բերել քեզ, հետաքրքիր
է:

Բեմ ելավ նախագահը: Դեռ չդադարած աղմուկը թույլ չտվեց
նրանց լսել, թե ինչ ասաց նա: Ապա արագ քայլերով բեմ բարձրա-
ցավ ճաշակով հագնված երիտասարդ մի աղջիկ: Նրա աչքերի
արտահայտութիւնն ավելի էր ուժեղացնում հավասարակշիռ մար-
դու տպավորութիւնը:

— Այս օրիորդը մեկ ամիս առաջ հիանալի կերպով պաշտ-
պանեց իր դիսերտացիան, — Թեքվելով դեպի կողքի հասակավոր
տիկիներ, շշնջաց մի ծերունի: — Նրանի թե այսպես ավարտեր և
մեր Հասմիկը:

Սուրենը շհամբերելով մի քայլ առաջ անցավ: Այդտեղից մի
կերպ երևում էր զեկուցողը: Ինչ-որ անհանդիստ բան կատարվեց
Սուրենի հետ: Նա զգուշ նայեց ընկերոջը, որը մյուս ունկնդիրնե-
րի հետ, ուշադիր հետևում էր զեկուցմանը:

— Շատ լավ է խոսում, այո, — ասաց Սուրենին, զգալով
թևի սեղմումը: — Այնպես ես ապշել, կարծես առաջին անգամ ես
հանդիպում:

Զեկուցման վերջին ֆրազն արտասանելիս, մի պահ կանգ ա-
ռավ աղջիկը՝ հայացքը դամելով դիմացից առաջ եկող զինվորա-
կանի վրա: Մեծ ճիգով ավարտեց կիսատ նախադասութիւնը և
մինչ նախագահը կմոտենար սեղմելու զեկուցողի ձեռքը, վերջինս
թեթև ցատկումով իջավ բեմից:

Ծափահարութեանը շէին մասնակցում միայն Սուրենը և Աստ-
ղիկը: Հասարակութեան հետ դուրս ելան և նրանք:

Նրեանցան արևը փռվել էր լա՛յն, տիրա՛կալ, ջե՛րմ...

— Նրևի Արտաշեսն ասաց, որ ես այստեղ եմ, — Սուրենի
ընկերոջն ակնարկելով հարցրեց Աստղիկը:

— Ես ոչինչից տեղյակ չեմ, ես դեռ ոչինչ չեմ հասկանում, — միայն կարողացաւ ասել դեռ չսթափւած ընկերը:

— Այժմ պատասխանիր ամենակարևոր հարցին, — Աստղիկին դարձաւ Սուրենը: — Որտե՞ղ եք ապրում. շորս օր է քեզ եմ փնտրում:

— Մի՞թե մոռացել ես...

— Երբեք չեմ կարող մոռանալ. բայց այժմ այնտեղ կանգնած է եռահարկ մի շէնք:

— Այո, հենց այնտեղ է և մեր բնակարանը, — վրա բերեց Աստղիկը մի տեսակ հուսադրւած ժպիտով:

— Սակայն մինչև շէնքի կառուցելը դու պետք է փոխեիր հասցեդ: Մինչդեռ քո ոչ մի նամակում ոչինչ չես գրել այդ մասին, — տարակուսած խոսում էր Սուրենը:

— Շատ բան է փոխւել Երևանում: Մեր բնակարանը կառուցւեց ամռան երկու ամիսներին, երբ մենք ամառանոցում էինք:

— Հիմա՛ եմ հասկանում, — հիացած բացականչեց Սուրենը: Իհարկե քաղաքը կփոխի իր տեսքը, անճանաչելի կդառնա, երբ այսպիսի շէնքերը կառուցւում են ընդամենը երկու ամսում: Այո՛, շա՛տ է փոխւել մեր երիտասարդ Երևանը, բայց ավելի շատ դո՛ւ ես փոխւել, իմ սիրելի՛...

ԿԱՌՈՒՑՎՈՂ ԶՐԱՆՑՔՈՒՄ

Հունիսյան վաղ առավոտ է, Արարատյան դաշտի շքեղ առավոտ: Մեր ավտոն սլանում է էջմիածին ձգվող խճուղով. օդը դեռևս մեղմ է. դուրեկան զովությունը գուրգուրում է դեմքի: Սլացիկ կատարները հովին պարզած մեղմորեն օրորվում են ճանապարհի եզրերին բարձրացած դաշար բարդիները, ապա ձգվում են գեղեցիկ, նորակառույց կղմինդրածածկ բնակարանների շարքերը, որոնց կտուրի տակ հայրենադարձ հայր իր նոր կյանքն է ստեղծագործում:

Արեգակի վար հորդացող շողերի մեջ, զմրուխտե կանաչն է շոյում հայացքը: Հրճվանք են պատճառում քեզ այդ կանոնավոր, խնամքով ու սիրով մշակված այգիները, որոնց կանաչ թփերի տակ շուտով, սե ու սպիտակ սաթի երանգներով կհյուսվա՞վորվեն ողկույզները: Ապա ավելի հեռվում բամբակենու լայնածավալ դաշտերն են ամփոփում հորիզոնը:

Մեքենան խճուղուց թեքվում է դեպի աջ, ու հանկարծ այդիների հոգեզմայլ տեսարանը շքանում է: Այժմ մեր առջև փռվում է չոր, ամայի, բուսականությունից զուրկ հսկայական դաշտը, կամ «Ղոները», ինչպես ասում է ժողովուրդը:

Նա ձգվում է հարյուրավոր հեկտարներով, դա հսկայական հարստություն է, որ մնացել է այդպես անմշակ, խոպան, անպրատու: Նա նայում է քեզ դժգոհ, քաղցած, կամ ավելի ճիշտ ծարավից տոչորվող մարդու սպասողական հայացքով: Դարեր շաշունակ մինչ այսօր սպասում է:

Զրի է սպասում նա, ջուր տուր նրան և նա կդառնա ճիշտ այնպես շքեղ, շուշլ, առատաձեն, ինչպես հեռվում մնացած այգիները: Թե չէ հիմա նա միայն դաճաճ թփեր ունի, որոնք միջօ-

րելի տապից վախեցած իրենց մանրիկ տերեւներն արդեն փշերի են փոխում:

Բարձր հողաթումբն է գծագրվում հորիզոնում — դա նոր կառուցվող ջրանցքն է. հորիզոնի ծայրից ծայր ձգվող այդ հսկայական հողաթումբը ջրանցքը փորելուց դուրս թափած հողն է Քսանութ կիլոմետր երկարությամբ, խոր, հսկայական ափսի նրման խրվել է նա Արարատյան դաշտի կուրծքը:

Ավտոն կանգ է առնում ջրանցքի կառուցման 5-րդ տեղամասում, մոտենում եմ տեղամասի պետ՝ ինժեներ ընկեր Մասումյանին ու հայտնում ջրանցքը դիտելու իմ ցանկությունը:

Ամենայն սիրով՝ ասում է նա ժպտալով, շատերն են գալիս մեր ջրանցքը դիտելու, բայց այ մինչև այժմ գրող մարդկանցից և ոչ ոք ցանկություն չի ունեցել գալու մեզ մոտ, ինչ է կարծում են բան չե՞ն գտնի գրելու, գիտեք թե ինչե՞ր են եղել այստեղ, ու ինչե՞ր են լինում... ասում է նա իր գործով ապրողի և նրանով հպարտացողի ջերմ հուզմունքով:

Ես քիչ խոսքեր ունեմ արդարացնելու մեր գրողներին, միայն կարողանում եմ շշնջալ — դեռ կգրեն շատ կգրեն ձեր այդ հոյակապ ջրանցքի, ձեր հրաշալի կառուցողների ու նրանց հերոսական մաքառումների մասին...

— Ուշ կլինի, մենք շուտով վերջացնում ենք, ջրանցքը իր կառուցման վերջին հրատապ ամիսն է ապրում:

Մենք քայլում ենք ջրանցքին զուգահեռ ձգվող բարձր հողաթմբով. ցածում ջրանցքի մեջ եռում է աշխատանքը — մաշող կային ուժն է հորդում այնտեղ, որ հետո ջուրը հորդի: Էջմիածնի շրջանի կոլխոզնիկներն են կառուցում ջրանցքը, նրանք ճանապարհ են բացում ջրի համար, որը հագեցնելու է իրենց բամբակի դաշտերի, այգիների ու հանդերի վաղեմի ծարավը և ահա սկսված 1944 թվից առանց դադարի, տարվա շորս եղանակներին եռում է այստեղ աշխատանքը. այս տարվա խստաշունչ ձմեռն անգամ անկարող եղավ ընդահատելու նրանց:

Հեովից կարճ ընդհատումներով, խուլ թնդյուններն փն լսվում և հողի հետ միասին երկինք են թռչում պայթող ծայրի բեկորները.

— Դժվար բան է լեռնոտ երկրում ջրանցք կառուցել, ասում է ընկ. Մասումյանը, ամեն քայլափոխում երկիրը բացում է քո դեմ իր ժայռոտ, անխոցելի կուրծքը և ահա միայն դինամիտով է հնարավոր լինում խոսել նրա հետ. այդ է պատճառը, որ էքսկավատոր օգտագործելու հնարավորությունն անգամ բացառված է, այնպեցեք՝ ջրանցքի հատակից մինչև ձորի բարձր լանջը, ձգվում է նասիլկաներ կրող բանվորների զույգերը, որոնք դուրս էին հանում ավելորդ խիճը և հողը:

Բարձր ափից դիտողին ջրանցքը թվում է մի կատարյալ մեղվանոց. ամեն մի բրիգադա ներկայացնում է կարծես մի-մի մեղվաբնատանիք, որը զբաղված է իր խորիսխը լցնելով:

Էջմիածնի շրջանի յուրաքանչյուր գյուղ իրեն բրիգադան է ուղարկել այդտեղ և բրիգադան էլ կոչվում է հենց իր գյուղի անունով և որովհետև բրիգադայի պատիվը դա իր գյուղի պատիվն է, ապա այստեղ աշխատանքի մրցումը շափազանց լուրջ բնույթ է կրում: Ոչ մի բրիգադա կամ ավելի ճիշտ գյուղ առաջնությունը չի ցանկանում կորցնել, իսկ եթե կորցրեց, ապա արժանանում է իր հարևան գյուղերի կշտամբանքին՝ այնքան ժամանակ, մինչև չի դերակատարում իր պլանը:

Այդ ժամանակ մենք անցնում ենք Հայթաղ գյուղի բրիգադայի մոտով, նրանց աշխատանքի ամենահրատապ մոմենտն է, երբ նրանք արդեն իրենց հողային աշխատանքները վերջացրած, ջրանցքի պատերը բետոնապատելու գործն են նախապատրաստում: Այս բրիգադայում հատկապես ցայտուն է կանանց ճկուն, արագաշարժ աշխատանքը. նրանց գույնզգույն գլխի թաշկինակները հաճելի խայտարղետություն են մտցնում տղամարդկանց գորշագույն արտահագուստների հետ:

— Որտեղ, որ կանայք կան, նկատում եք, աշխատանքը ավելի արագ է կատարվում, նրանք մեր ջրանցքի «թեթև հեծելազորն» են, ասում է ընկ. Մասումյանը, և դա իսկապես որ այդպես է:

Բետոնը արդեն պատրաստ է, նա լցնում է դուլերը և ապա այնտեղից լավայի ծանրությամբ, առատորեն հոսում է ջրանցքի քարաշեն պատի վրա, ապա շուտով ամրանում է, քարանում, անխորտակելի դարձնելով ջրանցքի պատը ոչ միայն ջրի, այլև ժամանակի հանդեպ:

Հանկարծ քար բերող կանանցից մեկը ինչ որ բան նկատելով

կռանում է. նա ձեռքով խնամքով հավաքում է շիթի ծայրից դուրս
գալառող բետոնը ու լցնում քարի արանքը. ճիշտ այդպես, երևի
նա քերում է իր տանը տաշտի մեջ մնացած խմորի մնացորդը:

Կեսօր է, արևն այրում է արդեն, այրում է համառորեն, դա-
ժանորեն, քրտինքը ծորում է դեմքերից դեպի բետոնը ու դնում է
խառնվելու, ձուլվելու նրա հետ:

— Ահա մեր լավագույն բետոնագործ վարպետ Ավագյան Բա-
բաջանը ա՛յ մուրճով աշխատող այն ծերունին է, օրվա պլանը
կատարում է 160—200 տոկոսով, ցույց է տալիս ինձ Մասումյա-
նը, և գիտե՞ք նա ռւմ հետ է մրցում, նրա հետ, ա՛յ որ դադար-
կում է բետոնը:

— Նա միթե՞ կարող է այդ երիտասարդի հետ մրցել, և զար-
մացած սկսում եմ նայել մերթ Ավագյան Բաբաջանին և մերթ
երիտասարդին, որի անունը Ռուբեն է: Երկուսի մոտ էլ նկատ-
վում է նույն կենտրոնացած լուրջ հայացքը: Հասակավոր, ծեր
վարպետի մոտ շարժումներն ավելի համաչափ են, կարծես կան-
խորոշված, իսկ Ռուբենի մոտ ներքին անսպառ երիտասարդական
ավյունն է, որ հորդում է նրա բազուկներով և այդ ավյունի ծախ-
սումը կատարվում է կարծես ավելի շռայլորեն, քան պահանջվում
է տվյալ բոլակին:

— Ամեն անգամ բետոնային աշխատանքի որակը ստուգելիս,
ասում է Մասումյանը, նրանք երկուսն էլ շափազանց հուզվում են.
վարպետ Բաբաջանը ասում է ծիծաղելով «Միք նայի, որ ես ծեր
եմ ու Ռուբենը ջահել, դուք իմ կատարած բետոնին նայեք»: Լավ
գնահատական ստանալուց հետո երկու վարպետներն էլ հուզված
գրկախառնվում են հոր և որդու նման. այդ կատարվում է ողջ
թրիգադայի հրճվալից բացակա շուրջյունների տակ:

Իսկ այժմ մենք մոտենում ենք մի հսկա, ամրակուռ շինություն.
դա ակվեդուկն է:

Ակվեդուկի շինարարությունը մոտենում է իր վախճանին.
մի քանի մետր է մնացել բետոնապատման համար, այդ բաց տե-
ղից երևում է երկաթյա ձողերի բավականին բարդ ցանցը՝ արմա-
տուրան: Դա հայրենադարձ երկաթագործ վարպետներ հայր և
որդի Սենիկյանների ձեռքի արդյունքն է:

Այդ բոլակին որդուն՝ Հարությունին է մոտենում մի երիտա-

սարդ, դա ակվեդուկի աշխղեկ և բանվորութեան սիրելի Քաջիկ Գեորգյանն է: Նա մատիտի արագ շարժումներով ինչ-որ գծա-
ցրում է տախտակի վրա, բայց նրա և Հարությունի միջև սկսվում
է կարճատև, բայց բուռն խոսակցություն, ճիշտ է շնայած այդ խո-
սակցությունը կատարվում է ձեռքի շարժումների ու միմիկայի
միջոցով, բայց նրանք հրաշալի են հասկանում իրար, արդյոք որն
է նրանցից համրը, ինձ թվում է երկուսն էլ, որովհետև երկուսի
կողմից էլ այդ խոսակցությունը կատարվում է շարժական վարժ
ու արագ: Քաջիկը բացատրում է գծագիրը, սակայն Հարությունը
չի համոզվում, նա Քաջիկի ձեռքից վերցնելով մատիտը, սկսում
է ինքը գծագրել. մատիտը կրկին Քաջիկի ձեռքն է, նա շեշտում է
իր գծագիրը և կրկին բացատրում: Այժմ Հարությունի դեմքով
տնցնում է իմացութեան ժպիտը, նա արդեն ըմբռնեց իր սխալը և
այժմ փոխադարձ համաձայնությունն է նրանց մեջ տիրում: Բայց
Հարությունի հայրը, որ լուռ դիտում էր նրանց, թափահարում է
ձեռքը — Քաջիկ, չեմ կարծեր, որ այդպես ըլլա: Բացատրելու հեր-
թը այժմ Հարությունինն է: Հոր և որդու միջև տեղի ունեցող
բացատրությունը վերջանում է որդու լիակատար հաղթանակով:

— Այդպե՛ս — ասում է Քաջիկը և մտերմաբար սեղմում Հարու-
թյունի ձեռքը: Միայն հիմա եմ գլխի ընկնում, որ համրը Հարու-
թյունն էր:

— Ինչպես եք կարողանում այդպիսի բարդ հաշվումները
նրան հասկացնել, ասում եմ Քաջիկին:

— Պատկերացրեք, որ համր որդու հետ ավելի հեշտ եմ բա-
ցատրվում, քան թե հայրիկի հետ. հայրիկին հասկացնելը թողնում
եմ Հարությունին, այդ նրա գործն է, ու նա ժպտում է համարյա
մանկական ժպիտով, արևից թրծված դեմքի վրա շողացնելով
սպիտակ ամուր ատամնաշարը: Ու արդեն վստահ լինելով որ գոր-
ծը կարվի իր ցանկացածի պես, փութկոտ, թեթև քայլերով շտա-
պում է բետոնի հսկա, փայտյա կաղապարը պատրաստող վար-
պետների մոտ ու շափում նրանց կատարած աշխատանքը:

— Ա՛յ այսօր էլ բան չունեմ ասելու, այսօր խսկականն է, աս-
սում է Քաջիկը վարպետին:

Վարպետը լուռ ծծում է ծխամորճը, սակայն զգալով, որ մա-
րած է, լուցկի փնտրում գրպաններում, բայց ետևից լսելով քայ-
լերի ձայն, ետ է դառնում դեպի մեզ:

— Ա՛յ տղա լսողն էլ կասի թե ինչ... ընդամենը մեկ սանտի-
մետր էր տարբերությունը և դու այդ մեկ սանտիմետրի համար
քանդել տվիր, ասում է նա դեռևս չգտնելով լուցկին.

— Վարպետ ջան, էլ ոչ մի խոսք, ակվեդուկի ամեն մի քա-
ռակուսի սանտիմետրը հաշվով է կառուցվում, մեկ միլիմետր էլ,
որ ավել եղած լինի պիտի քանդել, ու նկատելով վարպետի
փնտռտուքը, հանում է իր գրպանի լուցկին ու վառում նրա ծխա-
խոտը:

— Քաջի՛կ, ձայն են տալիս նրան, ջրարգելակը կառուցող բրի-
գադայից, նա շտապում է դեպի այնտեղ:

Այդ մեր լավագույն բրիգադան է, ասում է Մասումյանը, և
հայտնի է «Գազազյանների բրիգադա» անունով: Նրանք բոլորն էլ
հայրենազարձներ են:

— Բայց լավ տղա է երևում ձեր Քաջիկը, ընդհատում եմ Մա-
սումյանին. նա իր տարիքի մեջն է և իսկույն զգացվում է, որ նա
սոսկ կատարող չէ.

— Ճիշտ եք նկատում, նա սոսկ կատարող չէ, նա շատ ավե-
լին գիտի, քան պահանջում է իր համեստ պաշտոնը, նա շատ է
հեռացել այդ պաշտոնից: Այդ է պատճառը, որ մենք վստահել ենք
նրան մի այնպիսի բարդ և միաժամանակ նուրբ կառուցվածք,
ինչպիսին այդ ակվեդուկն է, որը պահանջում է մեծ զգուշություն
և գործի հմտություն:

Քաջիկը լավագույն կոմերիտական է, իր գործը տանում է
աշխուժ, արագ երբեք չեք զգա, որ նա հոգնած է, կարողանում է
լեզու գտնել բոլորի հետ:

— Նույնիսկ համրի հետ — նկատում եմ ես:

— Այո, նույնիսկ համրի հետ, և այդ է պատճառը, որ նա
շահել է բանվորության հարգանքը, մի հարգանք, որ հեշտությամբ
ձեռք չի բերվում: Ահա շուտով կվերջացնենք ջրանցքը և աշնանը
Քաջիկին կուղարկենք Պոլիտեխնիկ ինստիտուտ սովորելու — աս-
ում է Մասումյանը: Նրան սպասում է հրաշալի մասնագետի լա-
վագույն ապագա:

Ինձ զարմացնում է քսաներկուամյա, այդ գրեթե պատանին,
որը շունենալով բարձրագույն մասնագիտական կրթություն և ոչ
էլ երկար տարիների փորձ, իր բարդ աշխատանքը դե-

կապարում է այդպիսի վարպետութեամբ, մի աշխատանք, որին նա նվիրաբերում է իր ողջ ուժն ու ընդունակութիւնները:

Ինձ թվում է, որ կարծես ես վաղուցվանից գիտեմ, ճանաչում եմ նրան. ես ժպտալով բռնում եմ նրա թևը.

— Քաջիկ դու ինչքան քաջն ես... իսկապես է, ինչքան քաջն ես դու.

Նա եւ ժպտում է դուսալ, բայց թր արժանապատւութիւնը գիտակցողի ներքին հրճվանքով: Նա գիտի, որ ինքը քաջ է, բայց նա ժամանակ չունի դովասանք անգամ լսելու, նա շտապում է դեպի ավազ դատարկող մեքենաները:

Այսպիսին են ջրանցք կառուցողները: Նրանց չի վախեցնում ոչ այս հեղձուցիչ տապը, ոչ հոգնութիւնը և ոչ էլ իրենց դեմ ելնող ժայռերը, նրանք ջուր պետք է հասցնեն բամբակի դաշտերին, այգիներին, նորաշեն ավաններին և այս հսկայական տափաստանին:

Ահա այս է, որ ուժ ու եռանդ է ներշնչում և մոռացնել տալիս և հոգնութիւն և դժվարութիւն:

Այսպես է կոփվում կոմունիստական գիտակցութիւնը:

Շուտով Զանգվի արծաթե կոհակները ջրանցքով կհոսեն, ու ես հիմա պատկերացնում եմ այդ օրը, ջրանցքը կառուցողների հրճվանքը, խանդավառութիւնը:

Շուտով, շուտով կգա այդ օրը:

Հ Ա Ն Դ Ի Պ Ո Ի Մ

Լենինգրադում հանդիպեցի մի ռուս կնոջ:

Կարիք չկա, որ տամ նրա անունը: Նրա նման հազարավորներ, տասնյակ հազարավորներ կան այդ քաղաքում: Եվ ճիշտ այդ պատճառով էլ ավելի հետաքրքիր է նա: Նույնը չէ, եթե նրան ասեմ Նատաշա, Թամարա, թե Մարիա:

Նա ծնվել է այս քաղաքում: Մեծացել է Նեվայի եզերքում ու սիրել նրան որպես իր մասը, իր մեծ ու հզոր հայրենիքի, սիրել նրան ինչպես իր անձը, իր ծնողներին, իր ընկերներին:

Այստեղ է նա գնացել դպրոց, սովորել համալսարանում, սիրահարվել ու ամուսնացել իր ընկերներից մեկի հետ: Հեղափոխության այս քաղաքում նա կարդացել է Շեքսպիրին, Դանտեին, Ռոլանին, ու հիացել նրանցով Պուշկինի, Տոլստոյի ու Գոռկու հավասար: Նա տարվել է Բեթհովենի առնական սիմֆոնիաներով, Շոպենի մելոդիաներով, ու Չայկովսկու, Խաչատրյանի երաժշտությամբ:

Նա ապրել է կյանքը այնպես, ինչպես պետք է ապրեն բոլոր աշխատող ու լավ մարդիկ: Նա երջանիկ է եղել, որովհետև արժանի է եղել դրան:

Եվ սակայն այստեղ են սպիտակել նրա մազերը, երբ երեսուն տարեկան է հաղիվ:

Մենք հանդիպեցինք իրար նոր տարվա գիշերը, գրողների տան դահլիճում:

Հիանալի ու բարձր տրամադրությունների գիշեր էր այդ: Մարդիկ դիմավորում էին նոր տարին ավելի վստահ, ավելի ապահով և երջանկության զգացումով: Եվ վեհ էր մանավանդ նրա համար, որ հիշում էին մոտիկ անցյալի փառահեղ օրերը, և խը-

մում նրանց կենացը, իրենց հարազատների, ընկերների, նրանց, ուրիշ իրավունք ունեին այդ օրը լինելու սեղանների շուրջը, բայց չկային, մնացել էին այն ճանապարհի վրա, որտեղից հաղթանակն էին ուղարկել նոր տարվա այս ուրախ դահլիճին, հերոսական լենինգրադին, հարազատ երկրին: Մենք անցել էինք սովորական ծանոթների սահմանը: Խոսել էինք մեր ապագայի հույսերի, ներկայի ձգտումների շուրջ: Նա պատմել էր իր մասին, ու ավելի, լսել եմ իմ թափառական, անհայրենիք կյանքի տխուր պատմությունը:

Նա իր շամպայնի բաժակը մոտեցրեց ինձ.

— Խմենք ամուսնուս հիշատակին, — ասաց, — հիանալի մարդ էր:

Նրա աչքերի մեջ արցունք երևաց, տատանվեց, բայց վար չիջավ:

— Դուրս գնանք, — ասացի, — մաքուր օդ շնչենք մի քիչ:

Մենք անցանք պարող դույզների միջով: Նվագախումբը զվարթ եղանակ էր տարածում դահլիճում. իսկ դուրսը ձուլնը իջնում էր մեծ փաթիլներով, ուրախության ու զսպված թախիծով ողողված մեծ քաղաքի վրա:

— Կովի առաջին իսկ օրերին գնաց նա, — պատմեց ընկերուհիս, — ու այլևս բնավ չտեսա նրան...

Նա պատմում էր ցածր ձայնով, կցկտուր նախադասություններով, ավելի վերհիշելով ու իրեն դոհացնելով, քան ինձ ասելու տրամադրությամբ, բայց ես լսում էի նրան ու լրացնում, աշխատելով պատկերացնել այն ամենն, ինչ եղել է:

Տաղանդավոր ու երիտասարդ նկարիչ էր նրա ամուսինը, տաղանդի տակավին ծաղկման, բացման ժամանակաշրջանում: Նրա նկարները զեղուն են կյանքով, մարդկանց հանդեպ բուռն սիրով:

Գնացել է նա, ու երկար ժամանակ ոչ մի լուր չի ստացվել նրանից: Եղել են սպասման, անհանգստության, տառապանքի անվերջանալի օրեր: Շատ ուշ միայն իմացել է, ծանր կերպով վիրավոր ամուսինը, կորցրած խոսելու, գրելու, արտահայտվելու ամեն կարողություն՝ մեռել է հիվանդանոցում:

Հետո, լենինգրադի պաշարման ծանր օրերն են եղել արդեն:

Եվ նա մոռացած ամեն հանգստութիւնը, մոռացած իր վշտերն ու տառապանքները, մոռացած ամեն թուլութիւն, իր կարողութիւնները, իր կշանքը նույնիսկ տրամադրել է հաղթանակի գործին:

Ու այդ գործը եղել է վեհ, բայց շատ ծանր: Եվ սակայն նա բոլոր տեսակի դժվարութիւններին տակացել է որպէս իսկական քաղաքացին իր հայրենիքի, որպէս ազնիւ մարդ ու արդար գործի պաշտպան:

Քաղաքում տիրել է աննկարագրելի, աներեւակացելի վիճակ: Այս հսկա քաղաքի միլիոնավոր բնակիչները զրկվել են ապրուստի սովորական հնարավորութիւններից, վերացվել են հազարդակցութիւն բոլոր միջոցները, չի եղել խմելու ջուր:

Այս, խմելու ջրի համար, սառած Նեփալի վրա ծակեր են բացել, ու նույնիսկ ամենահեռավոր թաղամասերից ուժասպառ կահալք և երեխաներ ջուր են տուն տարել:

Այս բոլորով մեկտեղ, թշնամու բոլոր տեսակի սուճքերը տեղացել են քաղաքի վրա, շինացելով, խաղաղ բնակիչներին կանանց, մանուկներին, հիվանդներին:

Թշնամին ուղեցել է սովի ու սարսափի միջոցով խորտակել մարդկանց անխորտակելի կաճքը, ազատ ապրելու իրավունքը, հաղթելու, վճռականութիւնը:

— Մի օր, — ասաց նա, — աշխատանքից տուն դարձա հողնաժ. այդ ժամանակ իբրեւ քույր էի աշխատում հիվանդանոցում: Մեր փողոցում մնացի շվարած, քարացած: Չէի կարողանում հասկանալ, չէի ուզում հավատար, բայց մեր մեծ բնակարանից մնացել էին միայն փլատակներ: Զախշտիւմած դաշնամուրի կրտորները, դրքի էջերի հետ մխում էին տակավին:

— Մայրիկս, — դռացի ես ու նետվեցի քարերի վրա, սկսեցի նայել ամեն կողմ... և իսկապէս, այդ բոլորի մեջ դատ աչն, ինչ մնացել էր նրանից... անճանաչելի դարձած, մարդկային ամեն կերպարանք կորցրած մայրիկիս...

Նա լուց: Նրա միալար ձայնը դադարեց հնչելուց, բայց իմ երեւակայութիւնը կանգ չէր առնում, նա շարունակում էր պատկերացնել: Ներսից թեթեւ լսվում էր երաժշտութիւնը, իսկ ձյունը, մեծ փաթիլներով իջնում էր քաղաքի վրա, սպիտակով ծածկում փողոցներն ու տների տանիքները:

— Մայրիկի համար այդ ժամանակ գրեթե չկարողացաւ լալ, —
ասաց նա ու աչքերը լցվեցին արցունքով:

Ես հայացքս հեռու պահեցի նրանից: Ուզում էի խոսակցութ-
յունը փոխել արդեն, բայց նա տիրապետեց իրեն:

— Ո՛չ, այդ ժամանակ չապ լինել չէի կարող: Դրան կարիք չկար
և նույնիսկ փնասակար էր: Մենք պետք է հաղթեինք թշնամուն,
դրա համար անհրաժեշտ էր ատել թշնամուն, ուժեղ լինել, անողոր
նրա հանդեպ ու կռվել մինչև վերջ:

Մենք երկար, լռեցինք: Շարունակում էինք մտածել նույն
նյութի մասին և փորձում հեռացնել այն մեղանից: Բայց արդեն
կարելի չէր:

— Եղբայրս մահացել է Պուշկինոյի ճակատում, — շարունա-
կեց նա մեղմ, կարծես ոչ թե պատմելով, այլ վերհիշելով միայն, —
շատերը մահացան... բայց կյանքը, ազատ, երջանիկ ապրելու
ցանկությունը չմահացավ: Չմահացավ մեր ատելությունը թշնա-
մու հանդեպ, և սերը՝ մեր հայրենիքին: Ու մենք հաղթեցինք:

Մյուս օրը երեկոյան մենք կրկին միասին դուրս եկանք քա-
ղաք: Լենինգրադի հունվարյան սառը քամին խփում էր մեր դեմ-
քերին: Մենք միացանք հաղարավոր մարդկանց, որոնք զբոսնում
էին փողոցներում ու հրապարակներում, շտապում էին տուն,
թատրոն, կամ կինո: Ես նաչում էի նրանց դեմքերին: Բոլոր այդ
դեմքերը, վճռականություն արտահայտող այդ հայացքները, խո-
սում էին անցյալի փառահեղ պայքարների, ներկայի և ապագայի
շինարար, ստեղծագործ աշխատանքների մասին:

Մենք անցանք փողոցներ, կամուրջներ: Կանգնեցինք պալատ-
ների, թանգարանների դիմաց: Ու նա պատմեց նրանցից յուրա-
քանչյուրի մասին, ուժքերի, ամերակների մասին:

— Բայց ոչ մի ամերակ չի երևում, — հարցրի ես զարմա-
ցած:

Նա թեթե ծիծաղեց գոհ ու հպարտ:

— Միթե կարելի է Լենինգրադում ամերակ թողնել, — ասաց
նա, — ուժակոծությանից անմիջապես հետո սկսվում էր վերա-
կառուցումը: Նրանք քանդում էին, մենք համառ կերպով կառու-
ցում էինք: Պատերազմն ավարտվեց: Այժմ մեր կյանքի բոլոր մա-

սերում դուր կարող եք տեսնել վերելք, ծաղկում, ձգտում դեպի նորը, դեպի էլ ավելի լավագույնը:

— Արտասահմանում գրում էին, որ պաշարումից հետո Լենինգրադը չի լինի, — ասացի ընկերուհուս մի քիչ հուզմունքով:

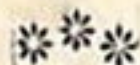
Նա շաղատանխանեց: Մենք թեքվեցինք նեվսկու պրոսպեկտից, անցանք Չմեռաչին պալատի կողքով ու կանգնեցինք Նեվայի դիմաց: Գետը սառած էր ամբողջությամբ:

— Արտասահմանում, — կրկնեց ընկերուհիս, — շատ բան են գրում այնտեղ մեր մասին. մեր բարեկամները գրում են իրականությունը, իսկ մեր թշնամիները նոր պատերազմ են հրահրում:

Մենք շարունակեցինք քայլել: Նույնիսկ խոսեցինք երբեմն, բայց իմ մտքում հնչում էր նրա վերջին խոսքը.

— Հավիտենական է Լենինգրադը... հավիտենական:

Այո, հավիտենական է մեր մեծ երկիրը, և իզուր են ամերիկյան իմպերիալիստների բոլոր «պլաններն ու ուխտերը»: Հզոր, անխորտակելի է նա, քանի որ խաղաղության, ժողովուրդների երջանկության նպատակը ունի գրած իր գրոշի վրա: Նա վեհ կկենա բոլոր անարդարությունների, ճնշումների, իմպերիալիստական ձգտումների դեմ ու աշխարհի բոլոր խաղաղասեր ժողովուրդներին առաջնորդելով, պատերազմի հրձիգներին կուղարկի աչքն ճանապարհով, ինչ ճանապարհով որ գնացին ֆաշիստական ոհմակները:

Լենինգրադում ևս հանդիպեցի մի ուսու կնոջ: Ո՛չ, Լենինգրադում ևս հանդիպեցի ուսու մեծ ժողովրդին, սովետական ժողովրդին: Այն ժողովրդին, որ անպարտելի է: Այն ժողովրդին, որ խաղաղություն է ուզում, որ ամեն ինչ կանի պահելու համար արյան դուռը շահած խաղաղությունը, բայց նա առանց տատանվելու վեր կկենա դարձյալ, եթե որեւէ մեկը համարձակվի ձեռք երկարել իր երկրին, իր երջանկության, իր ազատության: Այդ ժողովուրդն ատում է պատերազմը և դրա համար էլ մինչև վերջը կկռվի պատերազմի հրձիգների դեմ:

Նա ճանաչեցի մի ուսու կնոջ, բայց նա ամբողջ Ռուսաստանն էր, քանի որ նրա նման են մտածում մեր երկրի բոլոր ազնիվ մարդիկ:

1. Ս. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ— Առաջնորդին	3
» Հերոսը	4
2. Վ. ԿԱՐԵՆՅ— Ռուսական հնչյուն	5
3. Վ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ— Ստուգման գրքույկ	6
4. Գ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ— Հերոսներին	8
5. Ս. ՄՈՎՈՒՆԻ— Հաղթանակի այգին	9
6. Ս. ՕՀԱՆՅԱՆ— Երգ գրված դաշտում	10
7. Ա. ԽԱԶՍՏՐՅԱՆ— Սեանի լույսերը	11
8. Ք. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ— Լենինի արձանի առաջ	12
» Դու իմ սրտում	12
» Աչքերիս հետ	12
9. Փ. ԿԱՅԾՔԱՐՅԱՆ— Սովետական հայրենիքիս	13
10. Ն. ՍԻՄՈՆՅԱՆ— Երևանին	14
11. Գ. ՀԱԿՈԲՅԱՆ— Գույների երգը	15
12. Ա. ԱԼԻՔՅԱՆ— Սոնետ Երևանին	17
13. Ա. ՄԻՐԱՍ— Լենինական	18
14. Գ. ՖԵՐԵՇԵԹՅԱՆ— Զինվորի մահը	19
15. Է. ՄԿՐՏԶՅԱՆ— Գազել	20
16. Վ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ— Խոսք Աբովյանին	21
17. Գ. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ— Ճակատային հուշ	22
18. Ա. ՓԱՐՍԱԴԱՆՅԱՆ— Հրաժեշտ	23
19. Գ. ԶԱԼԻԿՅԱՆ— Աբովյան	24
20. Լ. ՄԻՐԻԶՅԱՆՅԱՆ— Հայրենիքիս	28
21. Մ. ՌԱՇԻԳ— Երկու կյանքի պատմություն	29
22. Մ. ՀՈՎՈՒՆԻ— Տեխսիլում	30
23. Ն. ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ— Պուշկինին	31
24. Ս. ՍԱՀԱԿՅԱՆ— ***	32
25. Ս. ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ— Միշուրինյան այգի	33
26. Հ. ԳԱԲՐԵԼՅԱՆ— Այս մանուկը	34
27. Վ. ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ— Զոհված բնկերոջս	35
28. Ա. ՊՈԴՈՍՅԱՆ— Ծաղատունկ	36
29. Ա. ԱՅՎԱԶՅԱՆ— ***	38
30. Շ. ԹՈՐՈՍՅԱՆ— Սերմնացան	39

31. Խ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ— Խնդրություն	40
32. Գ. ԱԴԱՄՅԱՆ— Նվեր հնգամյակին	41
33. Մ. ԹԱՐՅԱՆ— ***	42
34. Լ. ԳԵԴԵՈՆՅԱՆ— Սպասում	43
35. Վ. ԲԱԲՅԱՆ— Արովյանի տունը	44
36. Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ— Հիշում ես	46
37. Բ. ՅԱՅԼՈՅԱՆ— Շիրակի արտում	47
38. Ա. ՔՈՉԱՐՅԱՆ— Բանվորի խինդը	48
39. Ա. ՇԱՀԱԶԻԶՅԱՆ— Իմ սիրուն արտույտ	49
40. Ի. ՔՈՉԻՆՅԱՆ— ***	50
41. Վ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ— Ճարտարապետը	51
42. Ա. ՊՈՒՇԿԻՆ— Ա. Պ. Կերնին, թարգմ. Հ. ԶԱՐՅԱՆ	53
43. Շ. ԹԱԹԻԿՅԱՆ— Երբ խիղճը հանգիստ չէ	54
44. Գ. ԱՐԵՎՅԱՆ— Կոլխուզային առօրյա	60
45. Ա. ՍԵԿՈՅԱՆ— Ծննդավայրը	65
46. Օ. ՍԱՆԱՀՅԱՆ— Կառուցվող ջրանցքում	72
47. Գ. ՔԵՇԻՇՅԱՆ— Հանդիպում	84
Բովանդակություն	84

Կազմեց՝ ՀՐ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ
 Խմբագրեցին՝ Ն. ԶԱՐՅԱՆ
 ՀՄ. ՍԻՐԱՍ

ՎՁ 02568

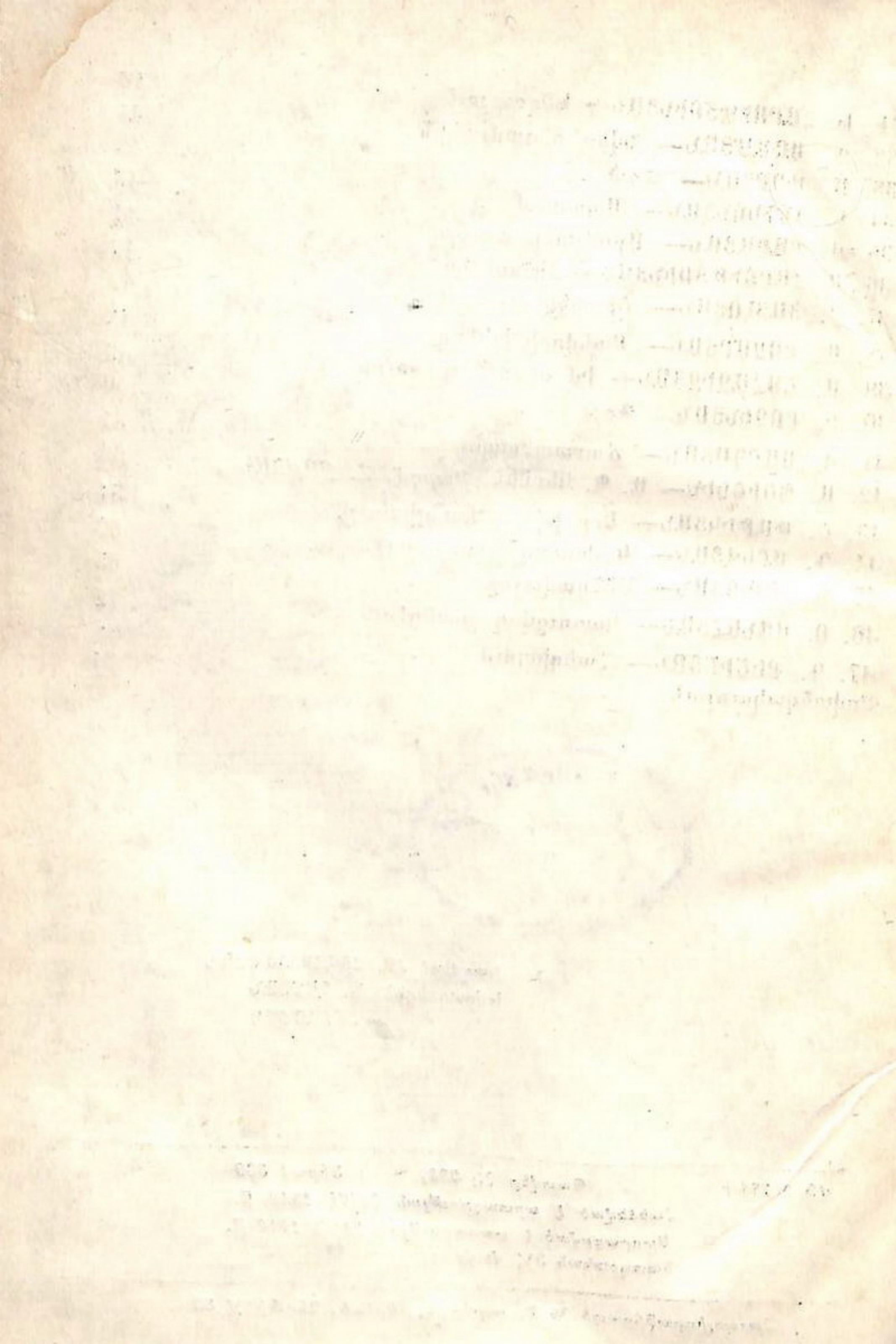
Պատվեր № 533,

Տիրաժ 300

Հանձնված է արտադրության 25/VI 1949 թ.

Ստորագրված է տպագրության 28/VI 1949 թ.

Տպագրական 5¼ մամուլ:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220032156

[304]

